

OOSTVLAAMSE ZANTEN

algemeen tweemaandelijks tijdschrift
voor volkskunde

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 41, Gent.

1. Oostvlaamsche Zanten, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 39e jg. tegen 175 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 40 per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen : 150 F (leden 100 F). Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES : 50 F (leden 30 F). Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES : 40 F (leden 25 F).
2. Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.) Prijs : 25 F (leden 15 F).
3. Survivances du Passé, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 12 F (leden 8 F).
4. Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F)
5. Osschaart door F. VAN ES (overdruk 1945), 28 blz. Prijs : 30 F (leden 20 F).
6. 2e Lustrumnummer 1930-1935. Prijs : 40 F (leden 24 F).
7. Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
8. Waasch Sagenboek, door F. VAN ES. Prijs : 100 F (leden 60 F).
9. Het Curieus en Vermakelijk Namenboek, door Em. ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
10. Folklore en Onderwijs, door L. HOSTE. Prijs : 12 F (leden 8 F).
11. August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken, door Fr DE COSTER. Prijs : 25 F (leden 15 F).
12. Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur, door F. VAN ES. Prijs : 25 F (leden 15 F).
13. De Wetterse Reuzen, door Lic. M. DAEM. Prijs : 25 F (leden 15 F).
14. Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 25 F (leden 15 F)
15. Een Teerlingspel in Gent, door Lod. LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 25 F (leden 15 F).
16. Spelen mijner Jeugd, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 60 F (leden 35 F).
17. De levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. BROECKHOVE. Prijs : 65 F (leden 40 F).
18. Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land, door M. BROECKHOVE. Prijs : 230 F.
19. Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde, door J. PIETERS. Prijs : 90 F (leden 55 F).
20. Het Volksleven te Wieze. 1900-1950, door J. VAN HAVER. Prijs 100 F (leden 60 F).
21. Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent, door E. LUYKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs 40 F (leden 25 F).
22. De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, door H. VAN HESE. Prijs 125 F (leden 80 F).
23. De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu, door Cl. VANHOUCKE, Prijs : 160 F (leden 100 F).
24. Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs : 275 F (leden 190 F).
25. Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk, Prijs : 70 F (leden 50 F).
26. Catalogus Tentoonst. 125 jaar Gentse Feesten, juli-augustus 1968, 44 blz. Prijs : 50F.
27. Kinderzang uit Zwijnaarde. Dr. L. GELBER. Prijs : 40 F leden (60 F niet-leden).
28. Jan de Lichte. Gerard SIMONS. 32 blz. Prijs : 35 F leden (50 F niet-leden).
29. De Vinkensport in Vlaanderen (avec un résumé en français). 1969, 165 blz., 42 ill. 3 tek., door M. BROECKHOVE. (Nr X van de Uitgaven van het Alfons De Cockfonds). Prijs : 290 F (leden 175 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent. Voor het buitenland + 10 F portiekosten.

UITVERKOCHT zijn thans : Herdenkingsalbum Alf. de Cock — Het Stroodekkersbedrijf door Cl. Trefois — Lodewijk De Vriese Bibliografische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent. door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof —

(Zie derde bladzijde van de kaft)

OOSTVLAAMSE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE
 VOLKSKUNDIGEN EN VAN ZIJN DIENST VOOR
 VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, 9620 Zottegem

Redactieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.

Ruil en Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, 9000 Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

Prijs : 40 F.

- J. VAN HAVER : Mede - Bosmee 158
 A. WYFFELS : De moeilijkheden rond de Gentse begijnhoven op het einde van
 de 18e en in de 19e eeuw 164
 D. J. THEUWISSEN : Het Hoevenbouwonderzoek van V. C. Trefois 176
 M. DAEM : 1969. Groei, bloei en snoei in de Oostvlaamse reuzenfamilie 185

ZOEKEN & ZANTEN

- Verwijtnamen voor treinen. — R. L. Creyf 195
 Ninove en omgeving. — Oogstlied en Kinderschrik. "Braaf zijn... en meegaan met
 de haan..." — H. De Meyer 196

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
 Noordstarfonds, Gent.

MEDE – BOSMEE

Uit onze oude leerboekjes voor vaderlandse geschiedenis hebben we allen ont-houden, dat mede de geliefkoosde drank van de Oude Belgen was. Al kan de authenticiteit van een dergelijke bewering moeilijk worden bewezen, toch wijst het bestaan van het woord in het Grieks, het Latijn, en in alle oude Germaanse dialecten op algemene, vroege bekendheid. Het woord mede is overigens van dezelfde stam als het Griekse methu, dat mede én wijn betekent, en wellicht is mede de oudste gegiste drank.

Wat onze eigen gewesten betreft, in de loop der eeuwen kan het bestaan van uit honig bereide drank uit zeer diverse bronnen worden afgeleid. Weliswaar zijn die bronnen te fragmentarisch om er besluiten uit te halen over de wijze van bereiden of over de aangemaakte en verbruikte hoeveelheden, maar we vermelden toch een paar vindplaatsen. In de *Capitularia de Villis* noemt Karel de Grote honig, was en mede bij de produkten, die met bijzondere zindelijkheid op de keizerlijke domeinen behandeld dienen te worden⁽¹⁾. Uit middeleeuwse teksten zijn ons de woorden « mede »⁽²⁾ « medeblander » (bereider van mede)⁽³⁾ en « blandehuijs »⁽⁴⁾ bekend. In zijn *Dictionarium Teutonico-Latinum* vertaalt Kiliaen mede door : hydromeli, aqua mulsa, melicratum, aqua melle mista. Het *Woordenboek van de Nederlandse Taal* bevat i.v. mede eveneens een aantal recentere getuigenissen uit Noord en Zuid.

Mede werd in elk geval tot in het begin van deze eeuw in enkele Vlaamse gewesten gebrouwen en gedronken.

De gegevens die hier volgen, zijn hoofdzakelijk afkomstig uit Wieze. Op het einde van de 19e eeuw waren daar drie bierbrouwerijen, een paar alcoholstokerijen en een medebrouwerij bedrijvig, voor een bevolking van nog geen 2000 inwoners.

In de volksmond heette de honigdrank er « bosmee » en huis en bedrijf in de Molenstraat waar de bosmee werd gemaakt, noemde men het bosmehuis, een naam die bij de oudere generatie nog voortleeft. Op datzelfde erf wonen nu nog de heer Benoit Van Langenhove (*1880) en zijn echtgenote, samen met 'meij. Agnes Van Langenhove (*1885), kinderen van de laatste bosmeebrouwer van Wieze, nl. Hubertus Van Langenhove (1847-1937)⁽⁵⁾. Hun herinneringen zijn wel enig-

(1) P. LINDEMANS, *Geschiedenis van de landbouw in België*, 2dl., Antwerpen 1952, deel II p. 453.

(2) b.v. Edw. GAILLIARD, *Keure van Hazebroek van 1336*, 5 dl., Gent 1894-1905, deel I p. 30, 40 en 89 (teksten waarin de mede niet mag vervalst worden); Dr. L. DE MAN, *Middeleeuwse systematische glossaria*, Brussel 1964, p. 158 in een Latijns — (westelijk) *Nederduits vocabularium van 1400 onder de algemene titel « De diversis generibus potum »* : Medo = mede (naast Mellicratum = honichwater, nectar = sotedrank).

(3) A.C. OUDEMANS, *Bijdrage tot een Middel- en Oudnederlandsch Woordenboek*, Arnhem 1870-1880, i.v. medeblander (nl. uit de *Brab. Yeesten*, I 723).

(4) *Eigen Schoon en De Brabander* XXVIII (1945) 112 in een artikel van L. De Man, *Domus in Lovanio*. Een kroniek van 1325 vermeldt als spotnaam voor de Gentenaars « potatores medonis ». zie *OVZ* XXXIV (1959) 199-200.

(5) Hubertus Van Langenhove had het familiale bedrijf van zijn schoonouders overgenomen, die het destijds eveneens van moederszijde hadden geërfd. Zeker is dat tenminste drie generaties (De Kegel, Vercauteren, Van Langenhove) op hetzelfde erf bosmee hebben gebrouwen.

zins vervaagd; daar het laatste brouwsel in 1914 werd vervaardigd, is zulks zeker begrijpelijk. Uit een paar gesprekken, waarvoor ik hun hier mijn dank betuig, konden evenwel genoeg gegevens worden verzameld, om even de aandacht te vragen voor bereiding en verbruik van wat eens in de streek een echte volksdrank is geweest.

De grondstof voor de vervaardiging van de bosmee is in elk geval honig. Die moest dan in grote hoeveelheden worden aangekocht. Behalve bij de plaatselijke bijhouders (bieboeren) kon men zich honig aanschaffen op de honigmarkten. Hubertus Van Langenhove ging elk jaar op de heiligdag van 8 september naar de honigmarkt van Stoepe — denk aan Onze-lieve-Vrouw van Stoepen — in de buurt van Mendonk, en ook wel eens naar die van Kalmthout, eveneens in september. Steeds werd inlandse honig gebruikt, maar de kwaliteit ervan was erg ongelijk. Goede honig gaven bijen die (in de lente) op de « sloren »⁽⁶⁾ hadden verzameld; ook honig uit lindebloemen was goed, maar de minst goede kwaliteit had heidehonig.

Die honig werd geleverd in de korven, die naar het bosmehuis werden gebracht en daar ter plaatse leeggemaakt; men noemde dat, de korven uitbreken. Wat niet kon dienen, werd weggegooid⁽⁷⁾, de honigraten werden verbrijzeld en kwamen terecht in grote rieten manden van wel twee meter doorsnede, die de honig gedurende een paar dagen lieten uitlekken in kuipen; de zuivere honig zakte in de kuip en de « ratel » bleef in de mand achter. Het voornaamste bestanddeel voor het brouwen van de mede was aldus reeds beschikbaar — Van Langenhove leverde overigens ook honig aan de « suikerbakkers » — maar was bleef een niet onaanzienlijk bijproduct : de ratelbrij werd op de juiste vochtigheid gehouden. in de winter gekookt en geperst en daarna in vormen hersmolten als grote broden. Die konden verkocht worden aan de drogisten. De belangrijkste afnemer is een zekere Melchior uit Sint-Jans-Molenbeek geweest; hij is ooit maar eens naar Wieze gekomen, maar Van Langenhove heeft hem wel honderd keer was geleverd.

Om bosmee te brouwen ging men als volgt te werk. De juiste hoeveelheid honig werd in roerkuipen overgebracht en er werd water bijgegoten, tot men een mengeling kreeg van ongeveer een vierde honig en drie vierde water. In koperen ketels werd het mengsel gedurende enkele uren aan de kook gehouden, tot dat een deel verdampt was. Daarbij moest men ervoor zorgen de bovendrijvende onzuiverheden goed af te schuimen. Na afkoeling in kuipen voegde men er gist — gekocht in Oudegem — aan toe, om de gisting vlugger op gang te brengen. Vooraleer de drank uitgegist en klaar was, duurde het nu wel een paar weken; dan werd er een zekere kleurstof in gemengd en pas daarna kon men hem op flessen trekken en ... verkopen. Als men weet dat de eerste mede van het seizoen elk jaar klaar moest zijn tegen de tweede zondag van Wieze-kermis begin oktober⁽⁸⁾, dan is het

(6) nl. koolzaad; het verval van die teelt op het einde van de 19e eeuw mag als de voornaamste oorzaak worden aangezien voor het verdwijnen van vele bijenkorven. Over de bijenteelt zie P: Lindemans, o.c., deel II inz. p. 458-469.

(7) Mijn zegspersonen vernoemen daarbij het broed. Bedoelt men hiermee het zg. koninginbrood of de koninginsoep (Fr. gelée royale), waarmee de larve wordt gevoed die koningin moet worden? Nu bekend als een natuurlijk stimulerend middel.

(8) Wieze-kermis viel (tenminste tot voor de oktoberfeesten) op de zondag na het feest van Sint-Michaël (29 sept.), dus op 30 september als dat een zondag was, en anders in oktober. De 2e kermiszondag of de zg. « achtste dag van kermis » viel dus meestal in oktober.

duidelijk dat een volledige bewerking, vanaf de aankoop van de noodzakelijke grondstof tot de verkoop van het afgewerkte produkt, ongeveer een maand in beslag nam.

Die mede zag er uit als bleek bier, maar hij was zoeter van smaak en had een vrij hoog alcoholgehalte. Het spreekt dan ook vanzelf dat de vervaardiging ervan met het oog op de verkoop, onder de wet op de accijnsrechten viel⁽⁹⁾. Uit het « boekje van de accijnzen », dat in de familie Van Langenhove lang bewaard werd, had men de gebrouwen hoeveelheden gemakkelijk kunnen aflezen. Nu moeten we ons met benaderende getallen tevreden stellen : er werd nl. gebrouwen in twee koperen ketels van resp. 10 en 33 hectoliters, en zulks verscheidene keren per seizoen.

Eigenlijk brouwde H. Van Langenhove twee soorten bosmee, jonge en oude. Het seizoen van de jonge bosmee begon eind september en duurde een viertal maanden. Deze jonge bosmee werd verkocht in flessen met een trekstop (zoals de stoppen die soms nog op flessen tafelbier worden gebruikt) en kostte 12 cent (1900) per fles; met kermis was hij iets sterker en een fles moest dan 14 cent worden betaald.

De oude bosmee, die « straffer » was, d.i. een hoger alcoholgehalte had en daardoor geschikt was voor bewaring, kon men het gehele jaar door krijgen. Men noemde hem ook « miel champagné » en hij werd overigens verkocht in gekurkte wijnflessen. Hij kostte eerst (1900) 63 cent, daarna (1910) 1 frank de fles.

De bosmee werd in Wieze en omgeving aan private personen maar meestal aan herberghouders verkocht. Hij werd vooral geschonken op de zg. bosmeefoien : op een vooraf aangekondigde zondag in het seizoen verkocht men in een bepaalde herberg bosmee, wat telkens veel volk lokte.

Ook in het Bosmehuis zelf kon men bosmee drinken. Van de speciale glaasjes die hiervoor werden gebruikt, bestaan nog een paar exemplaren; ze hebben een inhoud van ong. 100 gr. Op zon- en feestdagen was er vaak grote toeloop, het binnenhof zat toen dikwijls vol proevende bezoekers. In het begin van de 20e eeuw werd bosmee meer en meer een eigenaardigheid en wie naar Wieze kwam, wou de gelegenheid te baat nemen om (nog) eens bosmee te drinken. De drukste dag was zonder twijfel de reeds vermelde tweede zondag van de kermis en later, rond 1910, vastenavond⁽¹⁰⁾.

In Wieze was er dus sprake van jonge en van oude bosmee. Uit andere bronnen weten we, dat er van oudsher inderdaad een aantal varianten in de brouwwijze

---

(9) Mijn zegspersonen menen zich te herinneren dat er vóór 1894 geen accijnsheffing op de vervaardiging van mede is geweest. Als het waar is, dat voordien bereiding en verkoop vrij waren, dan zou het invoeren van die accijnsrechten meteen helpen verklaren waarom op het einde van de 19e eeuw het mede-brouwen achteruitging.

Op het ministerie van financiën kon men hierover geen nadere gegevens verschaffen. In de desbetreffende teksten wordt mede niet bij name genoemd, wel is er sedert vele jaren een regeling waarbij mede, wat de heffing van de rechten betreft, gelijkgesteld wordt met bier. Het blijkt dat tot voor kort nog in een drietal plaatsen in Wallonië mede werd gebrouwen. Nu zou dat alleen nog het geval zijn in Tihange.

(10) Op die dag ging in Wieze een in de gehele streck befaamde carnavalstoet rond, vgl. J. VAN HAVER, Volksleven te Wieze, Gent, 1961, p. 47.

werden toegepast. In een rekening van de abdij van Vorst uit de jaren 1475-1476 leest men dat een bepaalde som is betaald voor een bepaalde maat «cleyne medts»⁽¹¹⁾. Welk soort mede hiermee is bedoeld, is moeilijk uit te maken, maar «cleyne» veronderstelt evt. andere soorten. In zijn *Schat der Gesontheit* van 1636 schrijft Van Beverwijck over «gekruyde mede»: de mede, een stercken drank en die in 't hooft klimt, insonderheydt als daer eenige specerijen by gedaen worden, diese gekruyde mede noemen⁽¹²⁾. De kruiden, waarop deze auteur zinspeelt zijn b.v. koriander en kaneel, naar analogie van wat elders in het buitenland gebruikt werd⁽¹³⁾. In het «Geschenk van den Jager» spreekt Mevr. Courtmans eveneens van oude mee⁽¹⁴⁾.

Behalve de eigenlijke mede, in al zijn mogelijke variaties, blijken ook honigbier en honigwijn te hebben bestaan. Een 15e-eeuws Latijns-Nederlands glossarium (uit Trier) maakt inderdaad het volgende onderscheid: *Mulsus* = wyn ende honich; *Mulsum* = wijn ende mede; *Mulsa* = mede ende bier⁽¹⁵⁾. In de 19e eeuw maakte men in Relegem (Bt) nog honigbier voor eigen gebruik; in een vat pas gebrouwen bier zette men enkele kilo's honig⁽¹⁶⁾. Volgens P. Lindemans werd alleen aan zulk honigbier de naam bosmee gegeven, in tegenstelling tot de gewone mede⁽¹⁷⁾. Deze opvatting is nochtans duidelijk in strijd met onze gegevens uit Wieze. Het is evenwel niet uitgesloten dat elders een onderscheid bestond tussen mede en bosmee.

De etymologie van het woord bosmee is niet zeer duidelijk. Met «bos» heeft het wel niets te maken; door in de taalkunde meer voorkomende substitutie van b uit m, is een evolutie uit «mostmede» wel aannemelijk⁽¹⁸⁾. Most betekent: sap, gewonnen bij het persen van vruchten; inz. is het de naam voor jonge, gistende wijn.

In een aantal plaatsen moeten in de 19e eeuw inz. biebieren volgens hun eigen recept mede en/of bosmee hebben gemaakt, zoals in die tijd heel wat boeren hun eigen bier en evt. later hun eigen cider brouwen. Het verspreidingsgebied van die honigdrank was veeleer klein. Op grond van een citaat uit vrouwe Courtmans' *Geschenk van den Jager* mogen we hem als bekend veronderstellen voor het Meetjesland: een bezembindersvrouw zegt tot haar gasten «We hebben

---

(11) P. LINDEMANS, o.c. deel II p. 466: betact (...) van een ghelte cleyne medts.

(12) Hier geciteerd uit de uitgave van 1652, nl. Joh. Van Beverwijcks *Schat der Gesontheit*, met veersen verciert door de Heer Jacob Cats (...), Amsterdam 1652, p. 138.

(13) We schrijven een recept over uit R. Landry, *Les soleils de la cuisine*, i.v. hydromel: *Voici une recette d'hydromel, datant du XVIIe siècle. Chauffer dans une grande bassine 20 onces d'eau de pluie. Y ajouter peu à peu 10 onces de miel de Narbonne. Laisser bouillir doucement et écumer. Quand un œuf frais pourra surnager à la surface du liquide, retirer celui-ci du feu. Couvrir la bassine et la laisser quarante jours dans un endroit exposé au soleil. Décanter et soutirer. Ajouter une once de vin d'Espagne, de l'anthofle, de la menthe et du basilic. Laisser ce moût veillir deux à trois mois à la cave. (L'hydromel pouvait être parfumé de mille et une façon: à la vanille, à la cannelle, à la rose, au jasmin, etc.).*

(14) Zie noot 19.

(15) Dr. L. De Man, o.c. p. 108.

(16) *Eigen Schoon en De Brabander* XXXVII (1954) 126.

(17) P. Lindemans, o.c., deel II p. 132.

(18) J. L(indemans) in *Eigen Schoon en De Brabander* XXXVI (1953) p. 136.

nog ouden mee, dien we zelf hebben gemaakt, mijn man is de beste biehouder van geheel Cleyt⁽¹⁹⁾ ».

Wie de *Idiotica* nagaat vindt het woord mede vermeld bij Tuerlinckx voor het Hageland⁽²⁰⁾ en bij Joos voor het Waasland⁽²¹⁾. Bij het woord bosmee verwijst Schuermans de lezer naar « bos met heilige kermis », een synoniem voor het eerder genoemde bosmeefooi; hier volgt zijn tekst: « Bos met heilig kermis zoo noemt men in eenige gewesten van Vlaanderen de bijeenkomst in eene herberg alwaar ook meisjes en jongens mogen komen, zonder dat zulks besproken wordt. Zie hier wat er geschiedt: het overschot van honigpijpen wordt in Lovensch bier gestoken en zoolang in den kelder gezet tot dat den honig er teenemaal uitgetrokken is, en alsdan wordt er uitgebeeld bij welken baas de bos met heilig kermis zal gehouden worden, d.i. in welke herberg men het gehonigd bier zal uitbuizen. Gewis zal dit bier bosmee heten, een woord te Dendermonde in zwang. »⁽²²⁾

Op grond van een getuigenis uit Oostham mogen we aannemen dat ook in Limburg hier en daar voor eigen gebruik lang mede werd gebrouwen.⁽²³⁾

---

(19) Kleit is grondgebied Maldegem.

Vrouwe Courtmans, geb. Berchmans, Het geschenk van den jager, 3e uitg. Gent 1878, p. 33.

(20) J.F. TUERLINCKX, Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon, Gent 1886: mede(mee) — honigwater.

(20) A. JOOS, Waasch Idioticon, Gent 1900, in het Bijvoegsel: bos(ch)mee - mede (hydromel). Is. TEIRLINCK, Zuid-Oostvlaandersch Idioticon, Gent 1910-1921: mede (zekere drank), niet bekend in mijn dialect.

(22) L.W. SCHUERMANS, Bijvoegsel van het Algemeen Vlaamsch Idioticon, Leuven 1883.

(23) De heer H. Jamar, l'd K.B.C.V., was zo vriendelijk me zijn aantekeningen te bezorgen. In Oostham was mede vóór 1927 nog bekend als mee; ter gelegenheid van een landbouwtentoonstelling te Hasselt in 1927 of 1928, waar de leden van « Het Kemp'sch Bicken » met was en honing exposeerden, kwam de benaming hidromel in zwang, die als « mel » een tijdje bleef voortleven naast het oudere « mee ».

In 1930 was de heer Jamar op onderzoek uitgegaan bij Leopold Mariën, landbouwer, Kwamol te Oostham, die veel van hien afwist en meermalen mel had bereid. Uit dat gesprek blijkt dat toen (1930) geen mel meer werd gemaakt, omdat het te veel werk kostte en omdat men te lang moest wachten eer men de mee kon gebruiken. Meestal was het brouwsel troebel en het mislukte vaak.

L. Mariën gaf toen volgende bereiding op:

a) van most: een hoeveelheid honing in water, gist en zout laten gisten.

Men neemt 1 Kg. honing op 1 liter water. Dit mengsel wordt aan de kook gebracht gedurende 15 tot 20 min. Gedurende dit koken, voortdurend roeren en het wit-gele schuim afscheppen. Dan een greepje zout (een vingerhoed vol) bijvoegen.

Dan nog 3 à 3,5 l. koud water bijvoegen.

Hierdoor is de oplossing voldoende afgekoeld om de bakkersgist er bij te voegen (een half pakje = 50 gr.).

Alles overgieten in een kroeg (een potaariën vat, gewoonlijk gebruikt om de melk in te verzuren) en deze afsluiten met een zeefdoek (geen vast weefsel). De kroeg achter de standvink van de haard plaatsen of liefst niet te ver van de Leuvense stoof.

b) bereiding van mel:

Na een week is de gisting zo ver gevorderd, dat men er ±100 l. water kan bijvoegen.

Alles weer laten koken gedurende 1,5 à 2 u., overgieten door een zeefdoek in andere kroegen als de temperatuur is gedaald tot ±30-35° (men moet er de hand kunnen inhouden). Weer afdekken met een zeefdoek.

Na een maand of zo wat in de kelder plaatsen en laten rusten. Daarna overtappen en een borrel klare (jenever) bijvoegen. Goed omroeren. Zorg dat de kroegen goed vol zijn. Na een week voor de tweede maal overtappen. Een week of 3-4 daarna nogmaals overtappen.

Na 9 tot 10 maanden (sommigen wachten zelfs een jaar) kon men op flessen trekken en laten klaar worden. De flessen mochten niet liggen, wel staan.

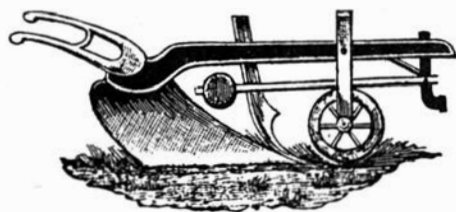
Mel gemaakt van accaciabloemhoning was de beste. Dan volgde die van de heihoning.

Mede, aangeduid met de naam bosmee, lijkt het best bekend te zijn geweest in het Dendermondse. Slechts in een paar gevallen kunnen we de producenten nog beter localiseren. Zo was tot rond de eeuwwisseling de herberg « De Toren » op de wijk Steven te Moorsel voor haar bosmee bekend en bezocht. En hoewel er geen andere bewijsstukken voorhanden zijn, toch mag uit het bestaan van het hierbij afgedrukte flesetiket (met de ploeg als fabriekskenteken) worden besloten, dat de huidige brouwerij Callebaut te Wieze vóór 1890 mede heeft gebrouwen en verkocht, zij het dan onder de Franse benaming hydromel.

Hydromel

Boisson hygiénique
champagne
des Gaulois.

Fabriqué exclusi-
vement de miel
de 1e qualité.

Nos clients peuvent toujours se rendre compte de la pureté de nos produits
en les faisant analyser à nos frais.

Een van de laatste, zoniet de laatste bosmeebrouwerij bleef in elk geval die van de familie Van Langenhove te Wieze. Tijdens de oorlog 1914-1918 werden er de ketels uitgekookt, omdat de Duitsers het koper opeisten. Een aantal flessen oude bosmee werden zorgvuldig in de grond gestopt, en de bewaarbaarheid ervan kan moeilijk beter worden geïllustreerd dan door vermelding van het feit dat de laatste fles bosmee van 1914 er in 1939 werd uitgedronken. Het laatste was kon niet naar Brussel worden gebracht (toen voor Oost-Vlaanderen « spergebied »), maar werd aan de abdi van Dendermonde geschonken om er kaarsen van te maken.

De evolutie die hier vluchtig werd geschetst voor onze Vlaamse gewesten, heeft zeer waarschijnlijk ook in de ons omringende landen plaats gevonden. Van de wellicht oudst bekende drank blijft in de meeste gevallen slechts de herinnering over, of hier en daar een vereenzaamde brouwer, wiens produkten alleen een lokale verspreiding kennen⁽²⁴⁾. In het raam van dit artikel kan daarop evenwel niet verder worden ingegaan.

J. VAN HAVER

(24) Zo vond Dr. H. Van Langenhove, tijdens de paasvakantie 1970 op reis in de Provence, te Mouans Sartoux, tussen Cannes en Grasse, nog « Hydromel »; bij een plaatselijke bijenhouder werd volgens een eigen methode mede gebrouwen en naast andere eigen produkten (honing, parfum) te koop aangeboden in keurige likeurflessen.

De moeilijkheden rond de Gentse begijnhoven op het einde van de 18^e en in de 19^e eeuw (1).

Geen van onze twee belangrijke begijnhoven (Sint-Elizabeth en O.L. Vrouwter-Hooie) bezit een degelijke monografie. Hetgeen daarom niet wil zeggen dat er geen groot aantal artikels en zelfs boekjes over het verleden van de Gentse hoven verschenen zijn. Maar tot een grondige, stevig gedokumenteerde en vooral onpartijdig geschreven geschiedenis is het, helaas, nog niet gekomen. Het meeste dat er over werd gepubliceerd is fragmentarisch, onvolledig, vertoont ernstige lacunes en, wat erger is, getuigt dikwijls van een vooringenomen standpunt. Dit laatste is vooral het geval voor hetgene op het einde van de 18e en in de loop van de 19e eeuw gebeurd is. Hoewel er een massa materiaal over die periode voorhanden is, stelde men er zich doorgaans mee tevreden, een sommier oordeel zonder nuances over deze voor de begijnhoven dramatische tijd te vellen. We hopen in deze korte mededeling dat doorgaans vertekend beeld enigzins te korrigeren.

Op 28 september 1874 kondigde de « Gazette van Gent » aan : « Morgen, dinsdag, grijpt de plechtige opening plaats van het groot begijnhof van Ste Elisabeth, te St. Amandsberg. Een groot aantal katholieke familiën hebben besloten hun rijtuig ter beschikking der begijnen te stellen, om ze naar St. Amandsberg, in haar nieuwe wijkplaats over te voeren. Eene dame van elk dezer familiën zal in het rijtuig plaats nemen en de begijnen vergezellen.

Ziehier het programma van de plechtigheden der opening ... ».

Hiermee was, tenminste te Gent, het eindpunt bereikt van de zgn. « kwestie der begijnhoven », die een mensenleven lang een twistappel was geweest in de Zuidelijke Nederlanden en die de verhouding tussen de politieke partijen, die toch al niet te best was, regelmatig vergalde. Gedurende verschillende decennia, en vooral in de zestiger en zeventiger jaren van de 19e eeuw, werden de standpunten nopens dat probleem met passie in de katolieke en de liberale bladen uiteengezet. De toon, die daarbij werd aangeslagen, is soms zeer heftig — zoals dat in de 19e eeuw meer gebeurde —, en kontrasteert scherp met de neutraal klinkende aankondiging van « De Gazette van Gent ». U zult straks een paar staaltjes van die weinig voorbeeldige dagbladlektuur horen.

De oorsprong van de moeilijkheden is te zoeken in de wetgeving van de Franse Revolutie. In die tijd werden een massa wetten en besluiten afgekondigd in verband met de goederen van kerken, geestelijke gemeenschappen, weldadigheidsinstellingen e.d. De inhoud van die wetgeving lokte dikwijls heftig verzet uit. Maar ook vormelijk ging ze niet altijd vrij uit : niet zelden leidden onvolledigheid of onnauwkeurigheid tot geschillen tussen ministeriële departementen, die elkaars bevoegdheden gingen betwisten. Dit was ook het geval, zoals we zullen zien, met de begijnhoven.

---

(1) Mededeling gehouden tijdens de jubileumvergadering van de « Vrienden van het Oud Begijnhof » op 28 juni 1970.

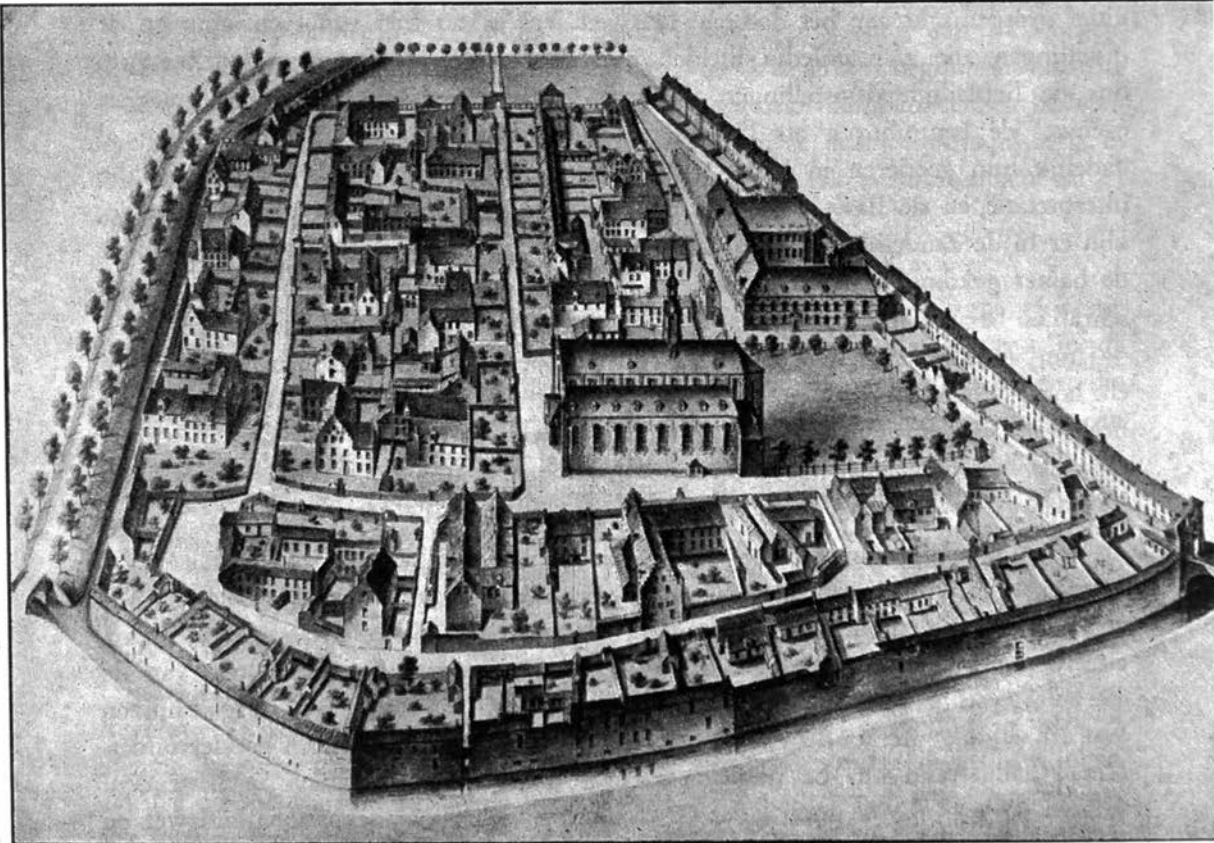
Op 1 oktober 1795 werd België bij Frankrijk ingelijfd. Enkele dagen later reeds werd een besluit uitgevaardigd, waarbij bepaald werd dat de geestelijke instellingen niet meer vrij mochten beschikken over hun goederen en dat ze, binnen de tien dagen, een staat van hun goederen en hun inkomsten aan het bestuur der domeinen moesten overmaken. De geestelijke instellingen, en o.m. ook de twee Gentse begijnhoven, dachten dat het allemaal niet zo erg zou worden en waren dan ook helemaal niet van plan een staat van hun bezittingen op te maken. De overheid trof echter kordaat een nieuw besluit, waarbij het beheer van de goederen van alle instellingen zonder meer aan de administratie van de nationale goederen werd overgedragen. Verrast en ontdaan richtten de besturen van de Gentse begijnhoven een verzoekschrift aan de overheid om te bekomen dat men die bijzonder ernstige maatregel zou opheffen, tenminste wat hun instellingen betrof. Zij bekwamen een gunstig antwoord en mochten dus voorlopig weer zelf hun goederen beheren op voorwaarde dat ze een nauwkeurige staat zouden opmaken en om de drie maand rekenschap geven over hun inkomsten aan de domeinen.

Korte tijd daarna, op 15 fructidor j. IV, werd de wet uitgevaardigd, waarbij in ons land de geestelijke gemeenschappen werden afgeschaft en hun goederen definitief overgemaakt aan het domein. Die wet was echter niet van toepassing op de instellingen, die zich onledig hielden met de opvoeding of met de ziekenzorg, dus de liefdadigheidsinstellingen. De administratie van de domeinen weigerde evenwel de begijnhoven als liefdadigheidsinstellingen te erkennen en begon al dadelijk hun goederen in beslag te nemen en te verkopen. Als gevolg van die interpretatie en de haast, waarmee de domeinen de nieuwe wetgeving toepasten, zijn er in de Zuidelijke Nederlanden heel wat begijnhoven en hun goederen onder de hamer gekomen. Andere hoven, en o.m. ook ons Groot Begijnhof, zetten zich schrap en begonnen een krachtdadige actie om officieel als liefdadigheidsinstellingen — hun argumentatie steunde vooral op het bestaan van een infirmerie binnen elk hof — erkend te worden. Ten slotte — maar dan was het, zoals we zagen, voor heel wat begijnhoven reeds te laat — verklaarde de minister van financiën zich akkoord met die zienswijze en, voorlopig althans, waren de overblijvende begijnhoven, waaronder de twee Gentse, gered voor de dreigende nationalisatie.

Hun vreugde zou van korte duur zijn. Bij de wet van 16 vendemiaire j. V werden de commissies van de burgerlijke godshuizen opgericht, die het beheer over al de oude weldadigheidsinstellingen in handen kregen. Naderhand werd gepreciseerd — en deze bepaling zal bij de betwistingen, ontstaan in de loop van de 19e eeuw, van het grootste belang worden — dat de inkomsten van al de godshuizen van éénzelfde gemeente door één ontvanger zouden geïnd worden en zonder onderscheid aangewend om de uitgaven van al de instellingen samen te bestrijden. Gezien de begijnhoven niet onder de toepassing vielen van de nationalisatiewet op de geestelijke instellingen, precies wegens hun weldadigheidskarakter, lag het voor de hand, dat ze onder de bevoegdheid zouden komen van de pas opgerichte commissies van de godshuizen.

Zo eenvoudig ging het echter niet. De administratie der domeinen gaf zich nog niet gewonnen en bleef op haar standpunt dat de begijnhoven als nationaal

goed te beschouwen waren en als dusdanig mochten verkocht worden. Zo ontstond er een strijd om de begijnhoven, die verschillende jaren zou aanslepen, tussen de administratie en de commissies der godshuizen. Het kwam zelfs tot een konflikt tussen de minister van financiën, die de domeinen steunde, en de minister van binnenlandse zaken, van wie de godshuizen afhingen, konflikt, dat op al de trappen van de hiërarchie scherpe vormen aannam. Te Gent bvb. dreigde de commissie der godshuizen haar ontslag in te dienen, indien de begijnhoven niet binnen haar bevoegdheid bleven. Te Gent ook werd de zaak aanhangig gemaakt vóór de Rechtbank, die ten andere de godshuizen in het gelijk stelde. Tenslotte kwam de gehele affaire van de begijnhoven in de hoogste politieke sferen terecht en op 16 fructidor j. VIII viel de definitieve beslissing van de Franse consuls : « Tous les biens et revenus des établissements de secours existans dans les départements réunis à la France, et connus sous le nom de Béguinages, continueront d'être gérés et administrés, conformément aux lois, par les commissions des hospices dans l'arrondissement desquels ces établissements sont situés ». De begijnhoven zouden dus voortaan en voor altijd, als godshuizen beschouwd worden.

Panoramisch gezicht op het Groot Begijnhof (1848), vóór het geradbraakt werd.

Daarmee was de kous nog niet af. De Franse Revolutie zou voor ons Groot Begijnhof nog heel wat minder aangename gevolgen hebben. Zo moest de Kerk

bediend worden door priesters, die de eed van trouw aan de Republiek hadden afgelegd; van 1797 tot 1801 was ze zelfs gesloten. Van 1797 tot 1800 werd de poort van het hof verwijderd en tevens werd de begijnen voor een lange tijd verboden hun klassieke kledij te dragen. Tenslotte werd in 1798 de grootjuffrouw afgezet en pas twee jaar later in haar functie hersteld.

Men moet er echter op wijzen dat al deze laatste maatregelen *tijdelijk* van aard waren. Men komt dan ook tot de vaststelling dat, na de Franse tijd, het uiterlijk van de Gentse begijnhoven en van de begijnengemeenschappen weinig of niet veranderd was. Zelfs de wet, die inhield dat de begijnhoven godshuizen waren, volkomen onderworpen aan de bevoegdheid van de commissie der godshuizen (het Groot en Klein Begijnhof werden te Gent resp. de hospities nrs. 2 en 10), wet die uiteraard wél bestendig van aard was, had, tenminste te Gent, naar buiten toe weinig veranderingen voor gevolg. Het voornaamste was ongetwijfeld dat de commissie hun goederen beheerde en de oude en zieke begijnen steunde en dat de begijnen een kleine pacht betaalden.

Koning Willem was niet van plan lijdzaam toe te zien en die toestand te laten voortduren. Wanneer de begijnhoven in 1819 aan hem een petitie richtten, met het doel terug in het bezit te komen van de goederen, die hun afgenomen waren tijdens de Revolutie, werd dit verzoek niet alleen afgewezen, maar bovendien wijst Willem er op, dat de inkomsten van die goederen alleen mogen dienen — voor wat betreft de begijnhoven — voor het onderhoud van de *nog levende* begijnen. De rest van de inkomsten moest worden aangewend voor liefdadigheidsdoeleinden van algemeen belang. Met «nog levende» begijnen werd bedoeld de begijnen, die in de hoven woonden vóór de Franse Revolutie. Enkele jaren later, in 1823, wordt dit besluit herhaald, maar er wordt een zekere tolerantie toegestaan voor het onderhoud van de begijnen, die opgenomen werden tussen het republikeins jaar V (het jaar van de creatie van de commissies der godshuizen) en het jaar 1819 (het jaar, waarin Willem's eerste besluit werd uitgevaardigd), tolerantie «in billijkheid naar gelang der omstandigheden».

Dat deze besluiten de kern bevatten van de definitieve aftakeling van de begijnhoven op lange termijn, ligt zo voor de hand. De emotie was dan ook groot te Gent na de uitvaardiging van de koninklijke besluiten. De begijnhoven, waarop men voor liefdadige of hulpacties regelmatig beroep deed, stonden hier immers zeer goed aangeschreven bij de bevolking. De gemeenteraad liet dan ook een zeer uitgebreid rekwes opstellen, dat een warm pleidooi voor de eeuwenoude hoven en heftig verzet tegen een mogelijke «vernietiging of zelfs verminking dier stichtingen» inhield. Op 30 oktober 1824 werd dit smeekschrift tijdens een audiëntie te Brussel aan Willem I aangeboden door kanunnik Triest en schepen Kervyn de Volkaersbeke. De scene van die overhandiging is, zoals men weet, door verschillende kunstenaars uitgebeeld geworden.

Nu vindt men in de oudste commentaren in verband met dat verzoekschrift, dat Willem welwillend luisterde naar de twee Gentse afgevaardigden. Sommigen hebben, ten onrechte, gemeend daaruit te mogen besluiten dat de Koning instemde met de inhoud van de petitie. En zo is de legende ontstaan, die men aantreft in de

19e eeuwse en zelfs de meest recente 20e eeuwse historische overzichten van onze begijnhoven — die, zoals ik reeds zegde, doorgaans van geen al te hoogstaande kwaliteit zijn —, dat de Nederlandse Vorst het bestaan van de begijnhoven wettelijk zou erkend hebben. Ik heb daar geen spoor van gevonden. Integendeel, niet zo heel lang nadat het Gentse verzoekschrift hem werd aangeboden, liet hij een nieuw besluit uitvaardigen dat, wanneer men het aandachtig leest, eigenlijk niet veel meer inhoudt dan een nadere omschrijving van zijn voorgaande besluiten. De voornaamste bepaling luidt immers : « dat de sommen, welke door het afsterven van ondersteunde beggijnen beschikbaar vallen niet weder aan andere beggijnen zullen mogen worden uitgekeerd, maar uitsluitend moeten komen ten voordele van het betrokken bestuur der godshuizen ».

Te Gent kwam er van de koninklijke intenties niet veel terecht : er werden bij de vleet nieuwe begijnen in de twee hoven aanvaard en de commissie der godshuizen verleende verder steun aan al de arme begijnen. Dit is zo waar dat men, na de uitroeping van de onafhankelijkheid, in een rapport van de gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen over onze Gentse hoven kon lezen : « de sorte que les biens et revenus des béguinages y ont conservé, pour ainsi dire, leur destination primitive ».

In de eerste jaren van de onafhankelijkheid deed de aartsbisschop van Mechelen pogingen om die feitelijke toestand, die ook in sommige niet-Gentse hoven bestond, in rechte te bestendigen. Het zag er een ogenblik naar uit dat de toenmalige minister van justitie, d'Anethan, de aartsbisschoppelijke eis zou inwilligen, maar uiteindelijk bezweek hij voor de druk in het Parlement en hij verwees de partijen naar de rechtbanken.

Zo was dus de toestand, toen in de zestiger jaren van de 19e eeuw de crisis uitbrak, die de twee Gentse hoven met de definitieve ondergang zou bedreigen.

Welke was de oorzaak of de aanleiding van die crisis?

In de 19e eeuw waren er te Gent een aantal kleine godshuizen, waar behoeftige vrouwen waren ondergebracht : Sint-Jan-ten-Dulle, Sint-Jacop, Alyns, Schreyboom, enz. Al deze hospities gingen natuurlijk terug op de gelijknamige liefdadige stichtingen van het Oud Regiem, maar werden sinds de Revolutie beheerd door de commissie der godshuizen. Omstreeks het midden van de eeuw ontstond het idee al die vrouwen die over de kleine godshuizen verspreid waren — alles samen enkele tientallen —, in éénzelfde gebouw onder te brengen. Nadat verscheidene plannen in dat verband het licht zagen, suggereerde het Schepencollege in 1861 aan de administratie der godshuizen de vrouwen onder te brengen in de twee begijnhoven. Het College wees er op, dat er van de 1294 personen, die in de twee begijnhoven huisden, slechts 1044 werkelijk begijn waren. De rest, hetzij 250 personen, was samengesteld uit renteniersters en meiden. Men kon deze leken vervangen door de arme vrouwen. Zodoende zou men de vrijgekomen godshuizen kunnen verkopen en de opbrengst zou dienen om de onkosten voor de bouw van een nieuw hospitaal — dat broodnodig was — te bestrijden.

Die suggestie viel bij de commissie der godshuizen in goede aarde : op 7 juni van hetzelfde jaar werd de beslissing genomen de 76 vrouwen, die huisden in vier

van die kleine godshuizen, naar de twee begijnhoven over te brengen, naarmate er daar huizen zouden vrij komen. De commissie zorgde er wel voor in haar besluit aan te stippen dat het presentatierecht, dat toekwam aan de afstammelingen van de stichters, gevrijwaard bleef. De beslissing van de commissie werd goedgekeurd door de Gemeenteraad in zitting van 9 juli en de Raad gaf te kennen dat het wenselijk was, dat die maatregel zo vlug mogelijk op alle kleine hospities zou toegepast worden.

Er kwam onmiddellijk protest vanwege twee adellijke families, nl. de families Goethals en Vaernewyck, die er met klem op wezen dat ze, als afstammelingen van de stichters van sommige van de betrokken godshuizen, niet konden akkoord gaan met de overbrenging van de behoeftigen naar de begijnhoven, noch met de in het vooruitzicht gestelde verkoop van diezelfde godshuizen. De commissie antwoordde hun dat ze sinds de wetgeving van de Franse tijd nog slechts één recht hadden in de door hun gestichte hospities, nl. het presentatierecht, en dat dit recht, ook na de overbrenging van de behoeftigen, gevrijwaard bleef.

Heel wat hardnekkiger tegenstand ontmoette het projekt van de commissie in de begijnhoven zelf. De begijntjes konden zich in geen geval akkoord verklaren met de vestiging van de oude, behoeftige vrouwen binnen hun hoven. Een zin uit een brief van een der grootjuffrouwen drukt duidelijk de stelling en de gevoelens van de begijntjes uit : « J'ai déjà eu l'honneur de vous exprimer combien il serait pénible à moi et à toutes mes béguines de voir arriver parmi nous ces prébendières, dont l'éducation, les mœurs et surtout l'entourage viendraient modifier singulièrement notre paisible existence ». De commissie toonde zich niet volkomen ongevoelig voor dit protest : ze stelde voor dat de « prébendières » zouden ondergebracht worden in een afzonderlijk en afgezonderd deel van de begijnhoven, zodat elk contact met de gemeenschap der begijnen uitgesloten of minstens tot een minimum zou herleid zijn. Anderzijds stelde één van de grootjuffrouwen voor op eigen kosten een volkomen nieuw godshuis te bouwen, waarin men al de behoeftige vrouwen zou kunnen samenbrengen. Het zag er dus aanvankelijk naar uit dat men tot een vergelijk zou komen. En toch werd geen van deze voorstellen verwezenlijkt. Waarom? Telkens de twee partijen samenkwamen om de zaak te bespreken sprongen de onderhandelingen dadelijk af. Over de grond van de zaak, nl. het beschikkingsrecht over de begijnhoven en de inkomsten er van, waren de meningen zó grondig verschillend, dat om het even welke overeenkomst moeilijk, zoniet onmogelijk te verwezenlijken was.

Terwijl die strubbelingen aan gang waren, werd van beide zijden duchtig gewerkt aan de uitbouw van de verdediging van de respectieve stellingen. Het was duidelijk dat het tot een definitieve krachtproef zou komen tussen de begijnhoven en de openbare besturen. De etterbuil zou, na al die jaren, eens en voor goed uitgestoken worden.

Na koortsachtige voorbereidingen kwamen, bijna op hetzelfde ogenblik, twee drukwerken van de pers : enerzijds een smeek-schrift van de grootjuffrouwen van de twee begijnhoven, gericht aan de Gentse Gemeenteraad, anderzijds een rapport door het Schepencollege aangeboden aan dezelfde Gemeenteraad. In hun smeek-schrift verzetten de begijnen zich vanzelfsprekend tegen de overbrenging van de behoeftige vrouwen naar de hoven, terwijl de schepenen vurige voorstanders waren

van die maatregel. Maar beide partijen stelden er zich niet mee tevreden alleen de prébendière-kwestie te bespreken. De grootjuffrouwen beweerden dat de begijnhoven nooit in rechte werden afgeschaft en dat de inkomsten van de hoven enkel mochten aangewend worden voor het doel, waarvoor ze gesticht waren (onderhoud van de huizen, steun aan de begijnen, enz.) en niet mochten gemengd worden met de goederen en inkomsten van de godshuizen. De schepenen van hun zijde trachtten te bewijzen dat de begijnhoven godshuizen waren zonder meer en dat hun goederen en die van de andere godshuizen samen als één patrimonium te beschouwen waren, zonder onderscheid van herkomst of bestemming.

Zonder uitspraak te doen over de juridische gegrondheid van de stellingen, moet men toch erkennen, wanneer men de twee volumes naast elkaar plaatst en vergelijkt, dat het smeekschrift van de begijnen helemaal niet opweegt tegen het collegiale verslag, noch in volume, noch qua gehalte van de inhoud. Het eerste beslaat 69 bladzijden druk, gevolgd door twee bladzijden handtekeningen, terwijl het tweede vijf- tot zesmaal zo omvangrijk is. Het eerste doet vooral beroep op het sentiment, door te wijzen op de talrijke diensten die de begijnen in de jongste decennia aan de gemeenschap hebben bewezen. Wanneer de grootjuffrouwen zich echter op het historische en het zuiver juridische terrein begeven, staan ze blijkbaar heel wat minder stevig in hun schoenen. Dat deel van hun vertoog is vrij verwarrend en geeft ontgensprekelijk de indruk amateurswerk te zijn.

Adolf Du Bois, de liberale politicus, die samen met schepenen Callier voor het stadsbestuur op de bres stond.

Het lijvige collegiale verslag daarentegen getuigt — afgezien van enkele nutteloze naaldeprikjes en de soms irritante toon — van een strenge logika. Het is zeer stevig gedocumenteerd: achteraan komen meer dan honderd bewijsstukken voor. Die hoogstaande kwaliteit hoeft niet te verwonderen wanneer men weet, dat de voornaamste auteur er van niemand anders is dan Adolf Du Bois, een liberale jurist van formaat, één van de belangrijkste, maar ook van de felst gekleurde, politieke figuren uit het Gent van de tweede helft van de 19e eeuw. In de kato-

Aen de Hoeren Voorzitter & Leden van den
Stedelyken Raad der Stad Gent.

1844. van
Stoepas
Vergaans

M

Mynheeren,

De ondergeteekende inwooners der stad Gent, nemen de eerbiedvolle vryheid om de Beggynhoven dezer stad aen uwe hooge zorgvuldigheid aen te bevelen.

Onder geen hoegenams betrek hebben de inwooners dezer eeuwige gestichten, die ware kunstgewrochten, door den onsterfelyken voorzienigheidsgeest onzer voorouderen opgerigt, zich uwer toegenegenheid onweerdig gemaekt.

Als vrygekozene schuilplaetsen voor het andere geslacht welke, geene neiging voor de kloostertucht hebbende, een eenvoudig en afgezonderd leven willen leiden, zonder nogtans eenigzins af te zien van hare persoonelyke vryheid en familiebetrekkingen, die vreedzame en deftige schuilplaetsen beantwoorden aen eene wezenlyke noodwendigheid van de Maetschappy.

De ondergeteekende zouden dus, met een diep

Aanvang van het door 3.345 personen ondertekende smeekschritt, dat pleitte voor het behoud van de begijnhoven.

lieke bladen sprak men op dit ogenblik steeds van « le faux cardinal Du Bois et ses comparses à l'hôtel de ville ». Wat er ook van zij, op het stadsarchief vonden we al de briefwisseling en de wetgevende teksten terug, die hij met het oog op dit rapport verzamelde en die naderhand in twee lijvige delen ingebonden werden. Ze wijzen zeker op de ernst waarmee van officiële zijde het probleem werd aangepakt.

Het verslag van het Schepencollege, dat aan de Gemeenteraad werd voorgelegd, had dus tot doel het smeekschrift van de grootjuffrouwen, dat enkele weken vroeger werd aangeboden, te weerleggen. Het zag er naar uit dat de houding van het Schepencollege door de Raad zonder voorbehoud zou goedgekeurd worden, ware het niet dat op dezelfde dag (10 februari 1862) in de Gemeenteraad een petitie werd ingediend, voorzien van niet minder dan 3.345 handtekeningen. Die petitie vroeg in hoofdzaak « de Begijnhoven dezer stad in dien staet te behouden waerin zij zich thans bevinden ». De Gemeenteraad besliste daarop de gehele zaak opnieuw te verwijzen naar de commissie van de betwiste zaken. Du Bois zou niet nalaten zich, enkele dagen later, in de « Journal de Gand » smalend uit te laten over de petitie: « On a recueilli, dit-on, quelques milliers de signatures pour le maintien des béguinages. Combien de milliers de mensonges a-t-on débités par millier de signatures obtenues? Qui saurait le calculer? Et sur combien de jours d'indulgences compte-t-on par mensonge? ».

We zijn dan bij het begin van het jaar 1862. De volgende weken werd er verder druk onderhandeld tussen het stadsbestuur en de commissie der godshuizen enerzijds, en Eugène Coemans, onderpastoor van het Klein Begijnhof, die optrad in naam van beide grootjuffrouwen, anderzijds. De onderhandelingen wilden weer in het geheel niet vlotten. Zo nam de commissie een strakkere houding aan, o.m. in verband met de steunverlening aan de arme en zieke begijnen; ook eiste zij de intrekking van het smeekschrift van de grootjuffrouwen. Onderpastoor Coemans van zijn kant leek niet gehaast om dat smeekschrift in te trekken. Dit alles leidde er toe dat de commissie in buitengewone zitting van 3 maart 1862 de definitieve beslissing nam de behoeftige vrouwen naar de twee begijnhoven over te brengen, de verstrengde maatregelen voor steunverlening aan de begijnen toe te passen en de huurprijs van de huizen, die ver onder het normale peil lagen, aan te passen. En in de laatste dagen van maart werden de eerste behoeftigen werkelijk naar de begijnhoven overgebracht.

Hiermee nam de zaak een andere wending, die tot de definitieve ontkenning van de twist om de twee Gentse Begijnhoven zou leiden. Men mag aannemen dat de begijnengemeenschappen zich van dat ogenblik af, tenminste stilzwijgend, op het juridische vlak gewonnen gaven, en dat ze naar een praktische oplossing voor hun moeilijkheden op zoek gingen. Zo begonnen ze de aankoop van de hoven te overwegen ofwel de aanwerving van grond, waar een nieuw hof, dat hun volledige eigendom was, zou kunnen opgetrokken worden.

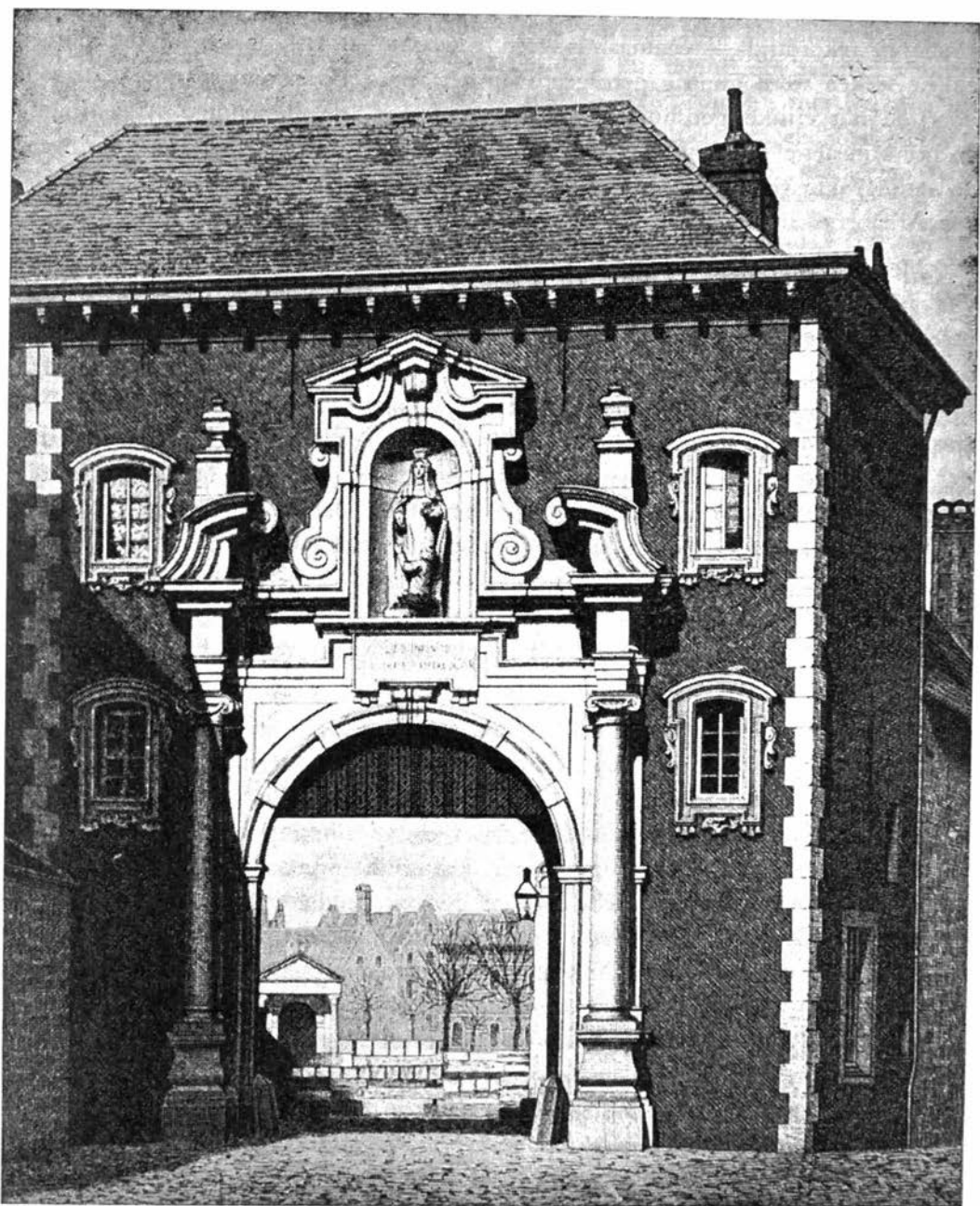
Voor het Klein Begijnhof was er vrij vlug een oplossing gevonden: onderpastoor Eugène Coemans bood, in naam van de hertog van Arenberg, de enorme som van 700.000 fr. voor het hof, met uitzondering van de kerk. Gezien deze som hoger lag dan het door het schattingsverslag voorziene bedrag, werkte de admini-

stratie in rekordtijd — éénmaal is geen gewoonte — het dossier af, en binnen enkele weken werd gunstig gereageerd op het voorstel van onderpastoor Coemans door de burgerlijke godshuizen, de Gemeenteraad, de Bestendige Afvaardiging en het Ministerie van Justitie. Reeds op 31 december van hetzelfde jaar 1862 werd de verkoopakte verleden vóór notaris Jules Lammens. De kerk zelf zou de hertog van Arenberg aankopen voor de som van 62.500 fr. in het jaar 1892.

Met het Begijnhof van Sint-Elizabeth — ons Begijnhof —, zou het niet zo vlot van stapel lopen. Er zou nog een decennium verlopen voor er een definitieve oplossing gevonden werd voor de huisvesting van de begijnen, nl. een volkomen nieuw begijnhof in het pas van Oostakker afgescheiden Sint-Amandsberg. Die periode is én voor het begijnhof én voor de begijnen een droevige tijd geweest. Er was voortdurend onenigheid over de meest uiteenlopende zaken met de commissie der godshuizen en het stadsbestuur. Zo was er bvb. in 1867 een betwisting in verband met de oppervlakte van de parochie van Sint-Elizabeth. Het ging er om vast te stellen of de oude « prébendières », die in het begijnhof geplaatst waren, en de personen, die woonden in de pas getrokken straten, al dan niet afhankelijk waren van die parochie. Men ziet hoe weinig de motivering van die twisten dikwijls om het lijf had. We geven er dan ook de voorkeur aan, nog even na te gaan wat er met het begijnhof zelf gebeurde.

Onze vriend, dr. Rogghé, heeft het enkele jaren geleden zo treffend geschreven : « Toen zijn op 't oude hof mannen gekomen met karren steen en lawaai, met schop en mortel, met passer en beitel en hebben het begijnhof uiteengetrokken en uitgerokken tot het hijgend van kwetsuren en verminking bloot stond voor de banaliteit des levens ». Dat is inderdaad, dichterlijk uitgedrukt, hetgene het Oud Begijnhof overkwam. Onmiddellijk nadat de « prébendières » in een afzonderlijk deel van het hof ondergebracht werden, begonnen de ontmanteling en de transformaties, die het wezen zelf van de instelling aantastten. De blekerij, die over de omheiningsgracht lag, werd openbaar verkocht; de omheiningsgrachten zelf werden gevuld; nieuwe straten (zoals de Rabotstraat, de Verspeyenstraat en de Van Wittenberghes:raat) werden geopend of verlengd, hetgeen vanzelfsprekend de afbraak van typische begijnenhuizen veroorzaakte. Tot overmaat van ramp kwamen de natuurelementen zich bij de moderne beeldenstormers voegen : op het einde van het jaar 1872 teisterden geweldige overstromingen een groot deel van Europa en ook het begijnhof had er sterk onder te lijden.

Dit alles, samen met de moeilijkheden van diverse aard tussen de begijnen en de burgerlijke administratie, leidde, zoals reeds gezegd, tot de bouw van een nieuw begijnhof te Sint-Amandsberg, waarheen de begijnen in 1874 op plechtige wijze werden overgebracht. Van diverse zijden ontlokte de ontmanteling van het begijnhof natuurlijk kreten van verontwaardiging om de vernietiging van zoveel schoons. Maar zelfs in die tragische omstandigheden bleef het politiek sarcasme soms aan bod. Een citaat uit een katholiek blad om u te overtuigen : « Libéraux gantois! vous avez cru tenir votre proie! vous n'en avez que l'ombre; — vous croyez avoir mis la main sur le Béguinage : vous n'en avez que la carcasse vide et triste, et cette carcasse même ne vous portera pas bonheur ».

De monumentale ingangspoort van het Groot Begijnhof, weggebroken in 1879.

Ook na het vertrek van de begijnen ging de beeldstormerij verder. Zo werd o.m. de monumentale ingangspoort weggebroken en de centraal gelegen straten werden aanzienlijk verbreed, waarbij de schilderachtige witte tuinmuurtjes vóór de huizen ten offer vielen aan de nieuwe rooilijnen. Omstreeks de eeuwwisseling kon de historicus Paul Fredericq zeggen : « Alzoo is ons oud Groot Begijnhof — het grootste en schilderachtigste begijnhof van Europa, wellicht het eigenaardigste

gebouw van Gent, in elk geval zijn vermaardste aantrekkelijkheid — voor goed verwoest en onkennelijk geworden ».

Wat kan er uit heel die geschiedenis besloten worden?

Ik meen dat er aan de twist om de Gentse begijnhoven — en meer bepaald ons Oud Begijnhof — twee aspecten zijn, die men van elkaar moet onderscheiden. Aanvankelijk wil de jonge, liberale, antiklerikaal gezinde administratie, vooral bij monde van Du Bois en schepen Callier, de Franse wetgeving op de begijnhoven zonder enige beperking gaan toepassen. Die wetgeving was te Gent in de eerste helft van de 19e eeuw slechts druppelgewijs en op een meer dan gematigde manier in voege gebracht, hetgeen aan de begijnen de indruk had gegeven dat ze nog steeds meester waren in hun eigen huis. Het moest dan ook uiteindelijk tot een scherp konflikt komen. De « prébendière »-kwestie of de huurprijs van de huizen was slechts een voorwendsel om de krachtproef uit te lokken. De wederzijdse onwil die daarbij werd aan de dag gelegd, leidt ons naar het tweede aspect van de kwestie, nl. de aftakeling van het Oud Begijnhof. We kunnen niet aannemen dat de liberale administratie aanvankelijk van plan was het begijnhof uit het stadsgezicht zonder meer weg te vegen. Maar de verbittering was ook aan die zijde met 'e dag steeds groter geworden en uiteindelijk ging de commissie der godshuizen, onder de mom van utilitaire doeleinden, het oude hof zelf te lijf.

Tenslotte mag men niet vergeten — hoewel dit natuurlijk geen verontschuldiging is — dat in de 19e eeuw een lange rij monumenten en gebouwen te Gent geheel of gedeeltelijk vernietigd werden. Bij de meeste van die verdwenen gebouwen speelde onwetendheid voor hun verleden of gewoon onbezonnenheid de grootste rol. Op het Oud Begijnhof werd de aanval in de eerste plaats veroorzaakt door politieke en ideologische passies en wederzijds onbegrip. Wat er ook van zij, het was voor het monumentale Gent een treurige tijd⁽²⁾.

A. WYFFELS

Stadsarchivaris van Gent

---

(2) Deze bijdrage is uitsluitend gesteund op referentiewerken en archiefstukken, die zich op het Stadsarchief te Gent bevinden. Vooral dienen geciteerd: de « Gazette van Gent », de nota's van wijlen A. Van Werveke, de « Requête présentée par les Grandes-Dames et supérieures des deux béguinages à Messieurs les président et membres du Conseil communal de Gand », het « Rapport sur les béguinages de Gand, présenté par le Collège Echevinal en séance du conseil communal de cette ville, du 10 Février 1862 » en tenslotte de talrijke originele brieven en rapporten, die de politicus Adolf Du Bois verzamelde, en die naderhand in twee volumes werden ingebonden.

Het Hoevebouwonderzoek van V.C. Trefois ⁽¹⁾

In dankbaarheid heb ik aanvaard, ter gelegenheid van de hulde aan de heer Trefois, voor wie ik zeer grote bewondering heb, het mijne bij te dragen als waardering. Trefois heeft reeds lange tijd een ongemeen grote belangstelling getoond voor de landelijke architectuur, niet alleen in ons land, maar ook in de nabuurlanden, en die belangstelling duurt nog steeds voort. Onze gemeenschappelijke belangstelling voor de materiële volkscultuur was wellicht de aanleiding voor de inrichters van deze huldezitting om mij te vragen hier te spreken. Ik heb me bezonnen over wat ik zou zeggen. Een academische redevoering heeft meestal weinig te maken met de gelegenheid die geboden wordt om ze uit te spreken. Niemand stoort zich evenwel zichtbaar aan deze gang van zaken, toch is het ergens storend. Vanuit deze gedachtengang was het mij niet mogelijk zonder meer een onderwerp op academische manier uit te diepen. Waarom kan de schijnwerper niet voor enkele minuten op Trefois gericht blijven, de man die te Gent geboren werd op 8 juli 1894.

Clemens Trefois behaalde in 1920 in zijn geboortestad het diploma van architect-technicus aan de St.-Lucasschool. Hij begon niet met het ontwerpen en tekenen van plannen voor huizen, maar werd verbonden aan het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde van de Rijksuniversiteit te Gent.

Ziekte verplichtte hem ertoe in de jaren 1925-26 gezonde buitenlucht op te zoeken. Hij wandelde toen veel in de omgeving van Gent. Zijn architectuur-technische opleiding en inmiddels aangescherpte kunsthistorische belangstelling — dit mede door Stan Leurs en Henri van de Velde, die beiden aan het Hoger Instituut voor Kunstgeschiedenis en Oudheidkunde doceerden — opende zijn ogen voor de landelijke architectuur. Ook de colleges die Prof. P. de Keyser gedurende het academisch jaar 1925-26 hield over de algemene volkskunst, in het bijzonder over « hoevebouw », zullen wel alle aandacht van Trefois gehad hebben.

Op de wetenschappelijke congressen van 1926, te Gent gehouden, was een afdeling voor « folklore » werkzaam. Overal de leider bij uitnemendheid, nam Pol de Mont ook hier het voorzitterschap waar. Nadat de congressisten een spreekbeurt over « Maria Gravida » door Prof. De Keyser en een over « De historisch-geografische en de cultuurhistorische methode » door Maurits de Meyer aanhoord hadden, handelde Pol de Mont over « Braakliggende studievelden », « waarvan het hoog tijd werd met de ontginning te beginnen. Zulk een studieveld is, aldus Pol de Mont, in elke Vlaamse streek, de huizen- en hoevebouw, hoofdzakelijk tot ongeveer 1870, en slaat op de meeste oude, niet in baksteen gebouwde huizen op de buiten. (Dit deel van de oproep vond weerklank bij C.V. Trefois). Een en ander is : onze oude volksdansen, bv. de eierdansen, blokskunst- of klompdansen, rondedansen, enz., waarvan waarschijnlijk nog enkel op zeldzame plaatsen sporen te vinden zijn. Nog een derde veld : volksbeeldhouwerij, zoals die zich veropenbaart in vroeger talloze

(1) Bijgewerkte lezing, gehouden te Gent in de Aula van de Rijksuniversiteit op 26 oktober 1969 bij de hulde aan Victor Clemens Trefois.

kruis-lieve-heren, heiligenbeelden in kapellen, enz.; hiervan blijven nog vele over ».⁽²⁾

Daar leerde Trefois Pol de Mont kennen. Het gesprek dat Trefois, na afloop van het Filologencongres, met de volkskundige had, was het vuur aan de lont. Trefois had op zijn tochten de pracht en het belang van de hoevebouw reeds eerder ontdekt, maar werd door de uitspraak van Pol de Mont opnieuw gestimuleerd tot onderzoek. Twee jaar later hield Trefois zijn eerste lezing over hoevebouw. Het was op het 9e Congres voor Filologie, ingericht namens de « Vereniging der Vlaamse Filologencongressen » op zaterdag, 14 april 1928 onder de titel « Hoevebouw in de provincie Oost-Vlaanderen (met 60 lichtbeelden) ». Hij betoogde dat het hoog tijd was te onderzoeken hoe de hoeven tot nog toe gebouwd werden en ging de bouwtrant ervan na in het grootste gedeelte van Oost-Vlaanderen. Aldus kwam hij tot tien typen waarvan hij plattegrond en uitzicht beschreef en aanduidde waar ze geografisch thuishoren. Hij meende dat de grenzen van de typen die hij onderscheidde samenvielen met aardrijkskundige verschijnselen. Hij behandelde in die lezing verder de historische benamingen en enkele volkskunstaspecten waaronder « nokspillen », versieringen van het dak, zoals « paard » en « haan »; ook sprak hij over voor-christelijke en christelijke elementen in de hoevebouw.

Het was voor Trefois een opwindende gebeurtenis, want juist voordien (1926) was het tweedelig boek van Marguerite Lefèvre : « L'Habitat rural en Belgique, Etude de géographie humaine » verschenen. Zijzelf, wiens mening Trefois op wetenschappelijk gebied, vanuit zijn persoonlijk onderzoek niet kon delen, was aanwezig en had een langdurig gesprek met hem over hoevebouw, waarin Trefois haar kon wijzen op zijn belangrijke ontdekkingen, die vooral steunden op het gebruik van de directe onderzoeksmethode, terwijl Marguerite Lefèvre haar werk voornamelijk bij middel van de indirecte methode had opgebouwd. Volgens Trefois leert zij ons de behuizing te lande noch volkskundig, noch in haar vormgeschiedenis voldoende kennen. « *Dit laatste is een grote leemte. Daarbij nog komen de kenmerken van de karakteristieke lokale bouwwijzen niet tot hun volle recht. Andere belangrijke verschijnselen zijn niet eens opgemerkt geworden. In haar werk over het landelijk huis gewaagt M. Lefèvre slechts van het Kempisch-langgevel bedrijfsgebouw. Dit is, evenals de geografische indeling van dit type, onjuist. Ook in Brabant komen de sporen van deze zgn. specifiek Kempische bouwwijze nog zeer talrijk voor. Ook in West- en Oost-Vlaanderen, alhoewel sporadisch, vinden wij het terug naast de gewone bouwwijze, d.i. het langgeveltype, eigen aan de streken. Met de kaart opgemaakt door M. Lefèvre (fig. 34) waar alleen maar de indeling van het Kempisch langhuis voorkomt, zijn wij het bijgevolg niet eens* ». Ook de kaart 28, met de aanduiding van de hoeve-indeling, hoe schetsmatig ook getekend, is volgens Trefois onjuist.⁽³⁾

Op dat Filologencongres demonstreerde Trefois als jonge geleerde zijn kennis voor een select gezelschap en de angst die hem becroop werd weggenomen door de manier waarop zijn lezing onthaald werd. Dit wordt goed geïllustreerd door het

(2) Rosa MINNAERT, Pol de Mont als volkskundige, Brussel 1944, p. 24. (Programma van de Wetenschappelijke Congressen en Studieweken, 1926, blz. 43).

(3) V.C. TREFOIS, De plattegrondsvormen van de Vlaamse hoeven, Aardrijkskundig Genootschap, Antwerpen, 1930, p. 45 en 50.

sympathieke gebaar van wijlen Prof. Olbrechts, die met instemming van de congressisten, zijn lezing liet wegvallen om Trefois de gelegenheid te geven zijn exposé, dat de toegemeten tijd overschreed, volledig af te maken.

Het jaar daarna (1929) handelde Trefois over de ontwikkelingsgang van het « langhuis » in verband met de plattegrond-indeling van vooraanstaande hoevetypes in verspreide of in gesloten of gedeeltelijk ingesloten bouworde en over het zgn. « Saksische bouwtype » in Vlaanderen » tijdens het 4e Congres voor Nederlandse Kunstgeschiedenis te Kortrijk. Hij toonde op treffende wijze de evolutie van de plattegrond van de Vlaamse hoeve aan en vestigde de aandacht op de types in verspreide of in gesloten of gedeeltelijk ingesloten bouworde en over het « open hofstede » die men aantreft tussen de Leie en de zee, en de « gesloten hoeve » ten oosten van de Leie. Een verslag hierover zegt :

« On eu également l'occasion d'intervenir à propos du rapport de M. Clément Trefois, folkloriste à Gand, sur les constructions populaires rurales en Flandre. Cette conférence illustrée de projections significatives, montra de façon frappante l'évolution du plan des bâtiments de la ferme flamande. L'auteur croyons-nous, aurait eu intérêt à poursuivre son enquête en Flandre française, où subsistent malgré les guerres, de nombreux spécimens de fermes anciennes. On sait qu'elles se répartissent en deux groupes : l'hofstede ouverte sur l'un de ses côtés et la cense entièrement clos et sur ses quatre côtés. La Lys sépare à peu près le domaine de l'une et l'autre catégorie : le premier type se rencontre entre La Lys et la mer; le second, à l'Est de la rivière. Cette différence ne s'explique-t-elle pas par la différence du peuplement primitif, frison d'un côté, franc de l'autre? M. Trefois n'a pas donné la solution. ».⁽⁴⁾

Ook in 1929 schreef Prof. Dr. P. de Keyser in zijn woord vooraf bij « Het Strodekbedrijf (voornamelijk in Oost-Vlaanderen), Bijlage tot de studie van den huis- en hoevenbouw in Vlaanderen » geschreven door Trefois in 1929 : « Zoals de heer Clemens Trefois het in zijn inleiding terecht heeft doen opmerken hebben tot nog toe de Vlaamse folkloristen zich al te uitsluitend ingelaten met de studie van de geestelijke volkskunde : het volksgeloof (feestkalender), het bijgeloof, de volkswetenschap, de volkstaal en de ritmische volkskunst (sagen, sprookjes, legenden en volkslied). De verklaring van deze eenzijdigheid ligt echter voor de hand. De Vlaamse folkloristen waren meestal letterkundigen, taal- en geschiedkundigen. Bijna nooit was folklore als wetenschap hoofdzaak, slechts een bijkomstigheid, een rijkvloeiende bron van letterkundige inspiratie of een hulpwetenschap van geschiedenis of taalkunde. Een architect als de heer Clemens Trefois, die van de folklore zijn vak wou maken, moest getroffen worden door dat ostracisme, dat de stoffelijke folklore : het huis, de bedrijvigheid binnens- en buitenshuis, de voeding, de volksgebruiken bij geboorte, huwelijk, dood enz., de klederdracht, de versieringskunst, gold. » De Keyser zegt verderop in zijn woord vooraf : « Deze eerste bijdrage over den huis- en hoevenbouw in Vlaanderen doet verlangend uitzien naar de volgende bijdragen ». Wij kunnen niet beter doen dan Trefois zelf even aan het woord laten : « *Vergeleken met wat onze naburen reeds mochten*

(4) Le Lion de Flandre, le année, n° VI, novembre-décembre 1929, p. 27; « Le quatrième congrès d'histoire de l'art des Pays-Bas, Courtrai et Lille, 1-2-3-4 septembre ».

verwezenlijken, is ten onzent daurover (hoevebouw) betrekkelijk weinig te vinden. (Van de hand van hiernavolgende auteurs was reeds een en ander verschenen : Abbé Claerhout, Ronse en Raison, Clement, Chobert, Hart, Stijn Streuvels, Martin Schweistahl, Marguerite Lefèvre, Arn, Heinz). Het Vlaamse boerenhuis, én als woning én als bedrijfsgebouw, heeft in de grond nog lang de gewenste bekendheid niet, die het uit cultuurhistorisch oogpunt wel verdient. Tal van eigenaardig bedachte bouwuitingen van vroegere en hedendaagse geslachten bleven in hun nu geconstateerde verwarrende verscheidenheid ongemerkt, evenals er weinig aandacht werd geschonken aan een zeker soort van bouwvakwerklieden, zoals de huizen-timmeraars, de lemers, de strodekkers.

Die verwaarlozing werd dan ook meer dan eens aangeklaagd. Het mag dus wel een gelukkig verschijnsel heten, — al komt dit wel wat laat — dat, in Vlaanderen thans, eindelijk eens ernstig blijk wordt gegeven van belangstelling voor de volksbouwkunst en wat daarmee onmiddellijk verband houdt. Heden is het boerenhuis een onderwerp geworden van diepgaande studie. De resultaten van die studie concentreren zich bepaald tot een overzichtelijk geheel, zodat, naar wij durven hopen, een degelijk werk over algemene Vlaamsche plattelandsche volksbouwkunst niet lang meer zal uitblijven, met als kern eene zo heldere voorstelling mogelijk van het verloop dezer volksbouwontwikkeling, de voornaamste en invloedrijke geografische, geschiedkundige en economische factoren in het oog houdend.

Toch is het zeer te betreuren dat men, vooral in de tweede helft van de 19e eeuw: die « goede » periode, toen, zoals men het dikwijls heeft gezegd, het platteland nog met tal van karakteristieke gebouwen van ouden datum was overdekt, men in die bijzonder gunstige omstandigheden althans moedwillig-blind, de eenige en laatste mooie gelegenheid heeft laten voorbijgaan, om in beeld en schrift, voor het nageslacht, tal van fragmenten van overwegend belang vast te leggen, vollediger en gemakkelijker als dit nu het geval kan zijn.

Geleidelijk zijn deze woningen merendeels op enkele uitzonderingen na gans of gedeeltelijk verbouwd of zogenaamd gemoderniseerd geworden. Sentimentele mensen zouden het nu wel kunnen betreuren, dat bij het meer modern wordend boerengeslacht de eerbied voor het patriarchale huis aan het wankelen is gebracht.

Maar logisch gesproken, kon het verouderd woon- en bedrijfsgebouw in die periode van heropbloei, van meerdere landopbrengst en economische ontwikkeling, nog langer aan de eischen beantwoorden gesteld door de evoluerende en veranderende maatschappelijke omstandigheden? Noodgedwongen moest daardoor de actieve boer naar meer praktische en comfortabele inrichtingen streven wilde hij de strijd om het bestaan kunnen voortzetten. En dit ging natuurlijk gepaard met het bekende fataal gevolg, dat merendeels uitzicht, plattegrond-indeling en karakteristieke bouwoplossingen van menig lang getrouw onderhouden en oorspronkelijk bewaard gebleven standaardtype, onopgemerkt voor altijd verloren zijn gegaan of in deerlijk gehavenden toestand tot ons zijn gekomen.

Er moest dus gered wat er nog kon gered worden! »

Dit schreef Trefois zelf in de inleiding tot zijn werk over « Het Strodekkers-

bedrijf ». Hij had toen reeds ongeveer vijf jaren de provincie en ook de andere gewesten van ons land doorkruist « slechts gewapend met potlood, nota-, schetsboek en fototoestel ». Hij stapelde zijn vondsten op in het archief van de Commissie voor Folkloristische Opzoeken, gesticht als werkcommissie van de Bond van de Oostvlaamse Folkloristen. Van deze commissie was Trefois sedert haar ontstaan in 1927, de ziel geweest.

Op de stichtingsvergadering van het Vlaams Aardrijkskundig Genootschap te Antwerpen op 22 juni 1930, sprak Trefois over « De plattegrondsvormen van de Vlaamse hoeven ». Dat was schetsmatig de neerslag van zijn eerste bevindingen. Het was duidelijk de bedoeling van Trefois na te gaan :

- 1) welke hoevetypen er in onze streken voorkwamen, ze te identificeren en te lokaliseren;
- 2) welke bouwtraditie men kon terugvinden, om aldus na te gaan of de grenzen daarvan met de grenzen van de woongebieden van Friezen, Saksen, Kelten, enz., samenvielen;
- 3) welke de bouwfasen van de plaatselijke ontwikkeling waren (vormgeschiedenis), de reden van de bouwverscheidenheid (invloed en verwantschap; toevallige afwijkingen van een vast plan; invloed van de kloosterontginningen; klimatologische invloeden en invloeden van levenswijze van de buitenmens);
- 4) de technische opvatting omtrent de bedrijfsgebouwen (huis-, stal- en schuurinrichting).

Zijn ervaring leerde hem, dat hij vooral de zeer invloedrijke geografische en economische factoren in het oog diende te houden. Zo kon hij tenslotte de wijze waarop plattelandse bedrijfsgebouwen, in een bepaald gebied, zich langzaam tot een steeds belangrijker wordende inrichting ontwikkeld hebben, vaststellen. Niet enkel dus van zuiver historisch standpunt, maar vooral van geografisch standpunt uit, diende er aandacht besteed te worden aan de menselijke behuizing en de wordingsgeschiedenis van de karakteristieke vormverscheidenheid van plattegrond-indeling van de hoeven. Hij stelde vast dat men omtrent de huisinrichtingen van oude nederzettingen in ons land verkeerd geïnformeerd was. De toegeschreven historische betekenis van bepaalde hoevetypen in onze streken aangetroffen, hoe overtuigd zekere historici er ook van waren, bleek slechts op theorieën te berusten die zij elkaar napraatten en waarvan ook Abbé Claerhout en met hem Ronse en Raison, en anderen nog, het slachtoffer zijn geweest.

Uit zijn vijf jaar lang onderzoek besluit Trefois dat de verscheidenheid in Vlaanderen toch tot een eenheidsbeeld teruggebracht kan worden. Bij grondig onderzoek vertonen de huizen met elkaar een zodanige overeenkomst, dat het niet moeilijk valt uit te maken, hoe al deze verschillende typen slechts varianten zijn van eenzelfde oertype; dit bouwtype, dat naar de mening van Trefois de kern uitmaakt voor de verschillende vormen, is namelijk het gewoon « langhuis » of « langgeveltype ». Daaraan had men tot dan toe nog zeer weinig aandacht geschonken.

Dat langhuis is een gebouw waarvan de bestanddelen (woning, stal en schuur) naast elkaar aanliggend zijn gebouwd onder één recht doorlopend dak. Het is, gezien zijn plattegrond-indeling, een bedrijfsgebouw, het best geschikt voor kleine

en middelmatige uitbatingen, dat op de meest spaarzame wijze uitgebreid en vergroot kan worden. Trefois meent dat het embryo van het langgeveltype het gewoon huis van de veldarbeider of dagloner is, een huis onder schild- of zadeldak. De naderhand bijgebouwde delen zullen het tot langhuis uitbreiden, doch hiervoor zijn soms twee, drie geslachten nodig geweest. Hij meent dat dit vooral in de Kempen waar te nemen is, omdat daar ook het grootste aantal kleine bezitters of eigenaars woont.

Hij onderscheidt: de Kempische langgevel, de Brabantse en Oostlimburgse langgevel en de westelijk-Vlaamse langgevel.

Bij het Kempische langgeveltype paalt de stalling vlak aan de keuken. De koeien staan er op de mestvaalt die binnen de stalling ligt. Vanuit de keuken heeft men toegang tot de stalling en de schuur.

Bij het Brabantse en Oostlimburgse langgeveltype zijn zoveel mogelijk voorzien genomen om de stalling van de keuken af te zonderen. De mestvaalt ligt meestal buiten. Deze verschijnselen ontwikkelen zich vooral in zuidoostelijk Limburg en hier en daar ook reeds in de Kempen.

Bij het westelijk-Vlaams langgeveltype ligt de stalling nog vaak bij de keuken. Men kan echter vanuit de keuken niet meer de stal in. De mestvaalt ligt buiten. De dienstruimten zijn door muren van elkaar gescheiden en slechts langs de deuropening, in de voorgevel aangebracht, kunnen zij betreden worden.

De eerste vorm is overheersend in de Kempen (ook Noord-Brabant); hij komt ook voor in het oosten van Limburg (Maasstreek) en het noordelijk gedeelte van de provincie Brabant. Het is een der meest veranderd gebleven huizentypen.

De tweede vorm is overheersend in de provincie Brabant en komt ook voor in het oosten en het zuidelijk gedeelte van de provincie Limburg. Het is een overgangstype van de Kempische naar de westelijk-Vlaamse langgevel.

De derde vorm is overheersend in westelijk Vlaanderen (Oost- en West-Vlaanderen) en Zeeland. Het is de jongste evolutievorm. Beide laatste vormen zijn terug te leiden tot de eerste.

Het langhuis verschijnt in het Meetjesland het meest picturaal en in de Kempen het soberst. Het wordt over het hele Vlaamse land, zowel in de kleistreek, in de zandstreek als in de polderstreek, hetzij regelmatig verspreid, soms groepsgewijze, evenwijdig naast elkaar bij de baan liggend, eenzaam gelegen of in de nabijheid van hoeven welke een heel andere plattegrond-indeling vertonen, aangetroffen⁽⁵⁾.

De ontwikkeling van het langgeveltype voerde tot een aantal subvormen, afgeleid van het grondtype, zodat zowel in de Kempen, in Brabant als in het westelijk-Vlaams gebied varianten voorkomen. Ieder van de varianten van het langgeveltype in de verschillende streken zijn nogmaals te classificeren volgens hun belangrijkheid of bebouwde oppervlakte: in kleine, middelmatige en grote bedrijfsgebouwen. De oppervlakte of ruimte-indeling is slechts een tijdelijke oplossing, afhankelijk van de bedrijfstoestand. Dit langgeveltype is na zekere uitbreiding in bepaalde streken uitgegroeid tot de hoeve met aaneengesloten gebouwen op kwadraatplan (de zgn.

(5) C.V. TREFOIS, *Plattegrondsvormen* ... 1930, p. 48 e.v.

villa of Frankische hoeve), of tot een hoeve in verspreide bouworde (de zgn. voorhistorische hoeve). De voornaamste factoren die onderling samenwerkend, de vormverandering van een oorspronkelijk, lang bewaard gebleven standaardtype (langgevel) op een gegeven ogenblik hebben opgedrongen, zijn dus de steeds groter wordende quantiteit van landopbrengst, aangroei van veestapel, enz.; dit naargelang een begunstigd boerengeslacht tot meer materiële welvaart kwam. De bodemgesteldheid is derhalve een belangrijke factor in de evolutie van het boerenhuis. Opvallend is dat wij het type met ingebouwd binnenhof, ons beter bekend onder de naam van « Romeinse villa » of « Frankisch hoevetype », buitengewoon vertegenwoordigd vinden in de meest vruchtbare streek. De grenslijn van dit type komt zeer nauw overeen met die der kleistreek⁽⁶⁾.

De ontwikkeling van het gewoon langhuis voerde tot een meer toevallig gevormd type: de zgn. « bergschuur », door Abbé Claerhout « Fries » bedrijfsgebouw genoemd, een veel besproken schuurtype dat zich in onze kuststreek ontwikkelde. Zij komt voor los van de woning of bij de woning aangebouwd en staat volgens Trefois niet zover af van de « Kempische hoge schuur ».

Trefois loste de belofte in, want een van zijn voornaamste, zoniet de voornaamste conclusie was dat het niet opgaat zuiver historische factoren als verklaring voor bepaalde problemen te willen zoeken. Hij meende dat geografische en economische factoren een veel belangrijker invloed hebben gehad op de ontwikkeling van de hoevetypen dan de historische factoren. Aldus keerde hij de rug toe aan Abbé Claerhout, A. Ronse en Raison en M. Schweistahl⁽⁷⁾.

Trefois geloofde niet in de relaties die men legde tussen de prehistorische, Keltische, Romeinse, Frankische, Friese en andere nederzettingen en de recente hoevetypen. Dit probleem hield hem nog jaren bezig. Steeds vaster werd de grond onder zijn voeten naarmate zijn opzoekingen vorderden. In 1932 bevestigde hij tijdens het 11e Filologencongres, van 1 tot 3 april te Gent gehouden, zijn stelling dat ieder hoevetype in verband staat met het fysiografisch milieu en zich aanpaste aan de vereisten van de bedrijfsuitbating. Vandaar dat voornamelijk in de vruchtbaarste streken voortdurend ontwikkelingen vastgesteld konden worden, terwijl in de onvruchtbare streken het oertype bijna ongewijzigd behouden bleef.

Tot dan werden de plattegrondsvormen van hoeven beschouwd als een reeds vroegtijdig ontworpen, zelfstandige architectuur, waaruit de hypothese ontstond dat het verband tussen bedrijfstype en volksstam niet uitgesloten is. Trefois onderzocht of de in Vlaanderen vastgestelde huis- of bedrijfsgebouwen het kenmerk van bepaalde volksstammen (Kelten, Saksen, Friezen, Franken) droegen. Hij betoogde dat een historische samenstelling der Nederlandse bevolkingsgroepen in verband met zijn onderzoek wenselijk was, maar hij diept dit probleem niet uit omdat het volgens hem een uitgemaakte zaak was dat de opvallende verscheiden-

(6) C.V. TREFOIS. *Plattegrondsvormen ...* 1930, p. 70.

(7) J. CLAERHOUT, *L'habitation rurale de la Ouest-Flandre*. Ann. Soc. Scientifique. Brussel 1910-1911; J. CLAERHOUT, *Colonie prisonne*. Ann. Soc. Scientifique. Brussel 1921; A. RONSE en RAISON, *Ferme-types et construction rurale de West-Flandre*. 1918; M. SCHWEISTAHL, *Histoire de la maison rurale dans nos contrées voisines*. Ann. Soc. Brussel, 1906, T. 19 en T. 20.

heid van bouwoplossingen niet meer als afzonderlijke oorspronkelijke formules te beschouwen zijn; omdat men rekening dient te houden met de geschiedenis van de agrarische ontwikkeling van bepaalde streken en diensvolgens met de vormveranderingen die bepaalde bedrijfsgebouwen door de steeds gunstiger wordende economische conjunctuur in de loop der tijden ondergingen; en omdat in Vlaanderen voorkomende huistypen alle uit eenzelfde stamvorm te bewijzen zijn.

Ter staving voor deze hypothese neemt hij als voorbeeld het zgn. Frankische hoeve- en boerderijtype. Trefois ziet geen wezenlijk verschil in de bouwtrant van de hoeven benoorden en bezuiden de taalgrens, de Frankische grens of de zuidelijke grens van het Nederlandse gebied. Bovendien duiden de deskundigen drie bedrijfsgebouwen aan waarop de benaming « Frankisch » toegepast wordt : het langgeveltype, de hoeve met losse besanddelen en de gesloten hoeve. Prof. Schrijnen noemt het in Vlaanderen en in Holland voorkomend langgeveltype « Frankisch-Keltisch », omdat die bouwtrant naar plan en constructie aansluit bij huisvormen, die men in Frankrijk, Engeland, Schotland en Ierland vindt. J. Lyna zegt over het Kempisch huistype : *« Zo hoog is hun ouderdom, dat men onwillekeurig denkt in hen de overblijfselen te ontdekken der Frankische woning, want de indeling hunner interieurs schijnt voorgeschreven te zijn door de noodwendigheden ener landelijke bevolking. Anderzijds stemt het verspreidingsgebied der Kempische hoeven, dat de Mozaanse vallei volgt en ten zuiden de boorden van de Demer bereikt, volkomen overeen met het gebied der eerste Salische nederzetting. Maar waar zullen we de bewijzen voor zulke broze hypothese vinden? »*⁽⁸⁾.

Daartegenover onderstreept Trefois dat ten onzent de als primitiefst beschouwde planvorm van het « Frankisch » langgeveltype, de twee- of driebellige woning, voorkomt in een gebied waar het landbouwbedrijf, als gevolg van slechte bodemgesteldheid, eeuwenlang op laag peil is gebleven, terwijl in de verbeterde zand- en in de kleistreek dit type zich heeft weten te moderniseren. Zo beschouwt hij als oudst bewaard gebleven planvormen die van het Kempisch boerenhuis en als jongste evolvievorm het westelijk-Vlaams langhuis. Het is hem dan ook niet moeilijk om menigvuldige voorbeelden aan te halen om dit bouwverschil te verklaren. Vooreerst is het Kempisch type wel degelijk aangepast aan de streek, waar het vee op stal gehouden wordt, dit bij gebrek aan weiden; het ander, het westelijk-Vlaams type, aan streken waar aan grasweiden geen gebrek is. Het voedingsstelsel is dan ook anders opgevat en hierdoor kan het Kempisch boerenhuis als een contrasterend bouwtype met het westelijk-Vlaams beschouwd worden. In de Kempen wordt het vee op stal gevoederd, waar het soms maandenlang verblijft. De dieren worden voortdurend in het oog gehouden, wat een hele bezigheid is. Het huis is dan ook op het bedrijf ingericht. Driemaal per dag worden de dieren van warm drinken (sop of soep) voorzien. In de keuken hangt een ketel aan de « draaiboom », die bij ieder eetmaal de zware, met sop gevulde ketel, in de stal tot aan de « voeder-gotel » brengt. De dieren worden op stal gehouden om veel mest te maken die de dorre grond nodig heeft. Al deze kenmerken zijn eigen aan de Kempische zandstreek. Waar de dorheid van de grond geleidelijk verminderde en de grasweiden

(8) J. LYNA, Onze oude Kempische hoeven, 1932, p. 49-53.

steeds veelvuldiger werden, zag men geleidelijk aan het Kempisch systeem meer en meer afnemen en een ander, meer eenvoudig type, de bovenhand krijgen. Hage-land is hiervan een perfect voorbeeld.

Trefois besloot op het Filologencongres van 1932: *Evenals de zgn. « Frankische » boerderij- of hoevesystemen hebben de zgn. « Friese », « Saksische », « Keltische », voorhistorische en andere hoeven van ten onzent hun « historische » benaming te danken gehad aan de al te grote voortvarendheid van zekere onderzoekers. Deze behuizingen zijn niets anders dan uit een eis van het nut ontstane ruimtebe-lichamingen, die door hun ongezochte eenvoud en logische beantwoording aan een doel waartoe zij gebouwd werden, steeds afhankelijk waren van, en ontstaan zijn uit de factoren van bodemgesteldenis, klimaat en economische toestanden »⁽⁹⁾.*

Men kan vaststellen dat Trefois na zes jaar intens onderzoek ter plaatse een vast omlijnd inzicht had en duidelijk stelling nam tegen wat in zijn ogen oude opvattingen waren, die echter zo sterk ingeworteld waren, dat het moeilijk was, met enige hoop op succes, daartegen van leer te trekken. Hijzelf meende dat de oorzaak voor deze hardnekkigheid lag in het ontbreken van een grondige en metho-dische studie van het Vlaamse boerenhuis. Onverpoosd zocht hij dan ook verder, steeds fundamenteler. In 1933 verscheen een belangrijke, vijftienpagina's tellen-de bijdrage over « De plattegrondsvormen van de zgn. « Frankische boerderijtypen ». Zijn meer naar het detail gerichte onderzoek ging verder. In 1934 gaf hij op het 12e Filologencongres van 6 tot 9 april te Leuven gehouden, een uiteenzetting over de « Theorie van J. Claerhout over de zgn. Friese hoeven in West-Vlaanderen », waarin beweerd werd dat de Westvlaamse boerenwoningen ontstonden onder Friese invloed. Trefois betoogde dat de Friese invloed valt vóór de inval der Noormannen en dat uit die tijd niets is overgebleven. Onze Westvlaamse boerenwoningen zijn volgens hem organisch gegroeid onder invloed van het klimaat en de sociale toestand, onafhankelijk van Friese invloed. Hij voerde aan dat uit de tijd van de Friezen niets is overgebleven waarmee deze mening kan gestaafd worden. Bovendien dateren de hoeven waarop men steunt uit de 19e eeuw en is de evolutie eigenlijk slechts begon-nen vanaf de 15e eeuw.

Dr J. THEUWISSEŃ

(vervolgt)

---

(9) Handelingen van het 11e Vlaams Filologencongres, Gent, 1-3 april 1932, p. 56-58.

Internationaal Studiecomitee betreffende de Ommegangsreuzen

1969. Groei, bloei en snoei in de Costvlaamse reuzenfamilie

In onze vorige bijdragen⁽¹⁾ hebben we het gulden boek der reuzen aangevuld met enkele bladzijden levensgeschiedenissen uit 22 steden en gemeenten. Onder-tussen valt er een nieuw feit te noteren. Oostvlaamse Zanten geniet thans het voorrecht de werking en rapporten van het Internationaal Studiecomitee betreffende de Ommegangsreuzen te publiceren⁽²⁾. Deze blijk van waardering voor de waarde van ons tijdschrift is voor de redactieleden en zijn gelegenheidsmedewerkers een aanmoediging en een prikkel om nog meer aandacht te besteden aan de studie van de reuzen.

Drie jaar geleden zijn we gestart met jaarlijks een algemeen overzicht te geven over de groei, bloei en snoei der Oostvlaamse reuzen. We ondervonden dat deze vorm van publikatie een ruimer publiek bereikte en meer belangstelling genoot dan de afzonderlijke bijdragen die vroeger in de rubriek Zoeken en Zanten verschenen. Bijgevolg zetten we de ingeslagen weg verder, en gaat onze biezondere aandacht naar feiten en gebeurtenissen die al dan niet met het jaar 1969 in verband kunnen worden gebracht.

EKSAARDE

Voor de eerste maal in haar geschiedenis mocht de gemeente Eksaarde zich verheugen in het bezit van een reus. Gedurende de kermisfeesten van 1958 stak het plaatselijke feestcomitee van wal met reus Lanchals. Pas na tien jaar bestaan hebben we zijn bestaan ontdekt⁽³⁾.

Reus Lanchals is een historische figuur uit de 17de eeuw die thuis hoort in het edele geslacht der heren van Eksaarde.

De lokale mandemaker René Thienpondt zorgde voor het wijmen vlechtwerk van de gestalte. Kleermaker Leon Francet sneed voor hem een kostuum uit het beste laken, naar een model uit de baroktijd maar zonder sieraad noch attriboot.

---

(1) Lic. M. DAEM, Groei en bloei van de Oostvlaamse reuzen in 1967, O V Z XXXXIIIste jg. (1968), blz. 50-66, Aalst, Denderhoutem, Denderleeuw, Drongen, Gavere, Gent, Heurne, Mariakerke, Massemen, Nederename, St.-Amandsberg, Zele.

Idem in 1968, O V Z XXXXIVste jg. (1969), blz. 46-72, Aalst, Deinze, Gent, Heurne en Welden, Leupegem, Lochristi, Mariakerke, Merelbeke, Michelbeke, Schellebelle en Serskamp, St.-Amandsberg, Zelzate.

(2) Renaat VAN DER LINDEN, Internationaal Studiecomitee betreffende de Ommegangsreuzen. Beknopte historic, O V Z XXXXVste jg. (1970), blz. 77-80.

(3) Inlichtingen verstrekt door de Hr. Gaston De Vos uit Eksaarde. We zijn hem dankbaar voor deze gegevens.

Reus Lanchals is een ommegangsreus voor het opluisteren van de kermis. Letterlijk gesproken is het geen zwaar postuur, wat ten goede komt aan de dragers; hij weegt 30 kg. Zoals alle edellieden uit de barokperiode danst de reus. De vooris is het reuzenlied. Tijdens zijn ommegang is de reus vergezeld van een flinke schaar supporters, bestaande uit de comiteeleden, twee muziekmaatschappijen en een reuzegroep van 40 kinderen die het aanknopingspunt symboliseren van het verleden met het heden en met de toekomst. Moge de laattijdige aankondiging van uw bestaan, geen excuus worden voor een vroegtijdig heengaan.

GENT

In de veronderstelling dat we vóór een 15-tal jaar het inventaris zouden opge maakt hebben van het Gentse reuzenpatrimonium, dan zouden we volgend beeld geschetst hebben: 10 historische reuzen van de stad Gent⁽⁴⁾ en 12 wijkreuzen. Daaronder rangschikken we de historische reuzen, Albrecht en Isabella uit de dekenij van de Sleepstraat⁽⁵⁾ en 10 volksfiguren die volgende wijken vertegenwoordigen: het Loze Vissertje en 't Molenaarinnetje van de Heirniswijk⁽⁶⁾; Tjaak en Ivo van de Normaalschoolstraat-Zwijnaardesteenweg; Kwinten, Amanda en Roland van de Overpoorts:raat; Jan Ganzendries en Mie Zieklien van de huidige dekenij 't Zieklien; Reus Bloemist van de Bloemekenswijk. In 1965 vulden we de inventaris aan met een dertiende wijkreus, n.l. de reus van het Rabot⁽⁷⁾.

Kijken we 10 à 15 jaar achteruit, en nemen we de activiteiten van de gebuurtedekenijen onder de loep, dan zien we dat er heel wat gebeurd is in het rijk der reuzen. Er is groei, bloei en snoei in de reuzenfamilie. Het inventaris van 1955 geeft hoegenaamd niet meer hetzelfde beeld van 1965, en in 1969 is dit beeld nog anders dan vorige jaren. Daarom achtten we het nuttig een kijkje te nemen in de Gentse reuzenfamilie, de naamafroeping te doen van de wijkreuzen en te schrijven wie er nog is en wie er niet meer op het appel verschijnt.

Bibliografisch is er over de Gentse wijkreuzen nog niets verschenen in volkskundige tijdschriften. Van sommige staat enkel hun naam genoteerd in een inventaris, maar meer wordt er niet over gezegd. Thans beantwoorden we de vraag: « Zijn er wijkreuzen die ooit een twintigjarige ouderdom bereikt hebben? ».

Normaalschoolstraat-Zwijnaardesteenweg

De reuzen Jaak en Ivo zagen voor het eerst het daglicht tijdens de carnavalviering in februari 1947. Ze zijn de reuzen van de Noormaalschoolstraat en Zwijnaardesteenweg.

Vóór hun intrede in de gebuurtedekenij waren beide reuzen eigendom van de Gentse liefdadigheidsinstelling Kindergeluk. Ze werden in de buurt geadopteerd en kregen ter dier gelegenheid de namen Tjaak en Ivo.

(4) O V Z XXXXIIIste jg. (1968) blz. 55-57.

(5) O V Z idem blz. 57.

(6) O V Z XXXXIVste jg. (1969) blz. 48.

(7) O V Z XXXIXste jg. (1964) blz. 48.

Tjaak en Ivo worden voorgesteld als twee schoolkinderen. Ze zijn gekleed in wit en blauw geruite schort. In werkelijkheid schuilt onder deze twee figuren de personificatie van twee vioolkrabbers, in de galerij der Gentse typen bekend onder de naam Tjaak de Spille en Ivo de Knuist. De namen doen ons denken aan de magere en de vette. Op het einde van vorige eeuw, tussen de jaren 80 à 90, traden ze op als volkse muzikanten in Gentse drank- en vermaakgelegenheden. Hun optreden doet ons terugdenken aan hekeldichters en -zangers van het type Karelke Waeri. In hun protestsongs, begeleid door vioolgeknars, stelden ze de sociale mistoestanden aan de kaak.

Tjaak en Ivo behoren tot de vermaarde galerij der Gentse volkstypen. Aan beiden werd vroeger een deuntje gewijd. Tekst en melodie van het liedje werd nog gezongen tijdens de jongste reuzenommegangen⁽⁸⁾.

Tjaak waar es Ivo ?
 Ivo waar es Tjaak ?
 Tjaak es in de vaart gevallen.
 Ivo wist van niemendalle.
 Tjaak waar es Ivo ?
 Ivo waar es Tjaak ?

De reuzenfiguren Tjaak en Ivo waren na 1947 nauw betrokken bij de jaarlijkse bevrijdingsfeesten, die gevierd worden vanaf de eerste zaterdag van september tot en met de maandag. In 1950 deden Tjaak en Ivo hun plechtige triumphtocht van hun intrede in 1947 over door de feestelijk verlichte straten en midden een geestdriftige menigte.

Het bevrijdingsfeest van 1959 was voor Tjaak en Ivo de laatste reuzenommegang. In de jongste tien jaar hoorden we niets meer over hen. Hebben we de reuzen Tjaak en Ivo niet meer nodig voor protestsongs, om stakingsbewegingen en contestaties muzikale kracht bij te zetten?

Cliché Drukkerij Hussein, Gent

(8) Zegspersoon, Jules Vanlaeres, Zwijnaardesteenweg 5, bestuurslid van het feestcomitee.

In 1969 vernamen we in de buurt van de Normaalschoolstraat dat er van Tjaak en Ivo niets meer overbleef tenzij wat reuzenas die met de wind is mee- en weg-gewaaid. En die waaiende wind draagt met zich mee het deuntje van het lied « Tjaak waar es Ivo? Ivo waar es Tjaak? » We horen het vooisje als een zacht geruis waarin de vraag klinkt en waarop nooit een antwoord gegeven wordt. We weten nu, dat Tjaak en Ivo er niet meer zijn.

Ganzendries — Maaltebrugstraat — Zieklien

De huidige koninklijke dekenij Zieklien bewaart in haar archief een mooi gulden boek, getiteld « *Dekenijgeschiedenis* », zorgvuldig bewaard in de veilige handen van de dekenin Mevr. De Baes. De eerste bladzijde van het boek is gedateerd 1904. Het guldenboek is prachtig versierd met tekeningen en mooie foto's die de activiteiten en de gebeurtenissen illustreren.

Een van deze heerlijke bladzijden neemt een mooie foto in beslag van de reuzen Jan Ganzendries en Mie Zieklien. Over de geschiedenis van deze reuzen staat niets genoteerd op papier⁽⁹⁾.

Opdat we klaarder zouden inzien hoe de reuzen Jan Ganzendries en Mie Zieklien heemkundig gebonden zijn aan de dekenij voelen we ons verplicht de groei en bloei van beide reuzen te koppelen aan het levend volksleven uit het verleden.

Twee belangrijke feiten vallen te noteren die met de naamgeving Jan Ganzendries en Mie Zieklien, iets gemeen hebben. Het eerste element is een geschiedkundige gebeurtenis die als een sage in de wijk voortleeft. In de 17de eeuw, zo vertelt men, lag Zieklien in St.-Pieters Aaigem. En in die tijd heerste er in de stad Gent een hevige pestepidemie die veel slachtoffers opeiste, vooral in de buurt van de Brandstraat.

De besmette personen waren verplicht hun intrek te nemen in de huizekens die daarvoor bestemd waren, o.a. gelegen in de buurt van het huidige Zieklien. De volksmond vertelt verder dat het woord « zieklien » voortkomt van de naamgeving aan de pestlijders, « zieke lui » of zieke lieden.

De littekens van dit voormalig hospitaal, ingedeeld in kleine afzonderlijke huisjes, heeft men ons getoond. Ze zijn thans nog zichtbaar in de plattegrond van enkele huizen uit 't Zieklien.

Toen de pestziekte ingedijkt was en bijna helemaal uitgeroeid, geraakten ook de pesthuizekens bouwvallig. Ze werden gedeeltelijk afgebroken. Na de sloping kwam nieuwe grond vrij die als tuinbouwgrond werd in gebruik genomen. De omgeving van de Ganzendries was uitsluitend bewoond door land- en tuinbouwers. Landbouw en veeteelt was het hoofdmiddel van bestaan in deze buurt.

Op het gedeelte van de grond waar vroeger de pesthuizekens stonden en nadien in beslag genomen werd voor tuinbouwgrond, werd omstreeks 1850 een danszaal opgericht. De mannen van 't Zieklien kregen hierdoor de bijnaam «zaalga'sten». Op het einde van de 19de eeuw verdween de danszaal. Alleen het woord «zaalga's-

(9) Zegspersonen : Mevrouw De Baes, Kortrijksesteenweg 213; Hr. Georges Tack, Ganzendries 1; de Hr. Pol De Bruyne, Maaltebruggestraat 64.

ten» bleef vele jaren in zwang voor de bewoners van 't Zieklien, en is bij de oudere generaties nog bekend.

Een tweede belangrijk feit in de geschiedenis van de reuzen, met betrekking tot de naamgeving en hun optreden, putten we uit het echte volksleven van de buurt, n.l. boerendinsdag. Hierover werden we ook getrouwvol ingelicht door een lid van het vroegere feestcomitee. Door het feit dat land- en tuinbouwers van Ganzendries, Maaltebruggestraat en 't Zieklien nauw betrokken waren bij het milieu van de pesthuizekens, bestaat sinds meer dan honderd jaar het vroom gebruik pestkaarsen te offeren aan O.L.Vrouw van St.-Pieters, op 't St.-Pietersplein te Gent. De bedevaart grijpt nog jaarlijks plaats na 15 augustus en eindigt de laatste dinsdag van de Mariamaand. Die terugkomst van de bedevaart was in vroeger jaren de aanleiding om niet onmiddellijk het werk te hervatten en van de gelegenheid gebruik te maken onder mekaar feest te vieren.. Hieruit ontstond boerendinsdag die nu nog in ere wordt gehouden onder de vorm van buurtfeest.

Een twintigtal jaar geleden kwam op boerendinsdag de vroegere glorie van het volkstype, de burgemeester van 't Zieklien, terug in de actualiteit. In 1947 kwam de volkskundige groep tot stand, de boerkens en boerinnkens, om de viering van boerendinsdag meer klank en kleur te geven.

De feestroes van boerendinsdag nam verdere uitbreiding. In 1949 kwamen twee reuzen, Jan Ganzendries en Mie Zieklien, de jonge dansgroep aanvullen. Ze werden feestelijk onthaald door de geburen. We hoeven niet meer uit te leggen waaraan ze hun naamgeving te danken hebben. Jan Ganzendries en Mie Zieklien zijn de symbolen van een levende brok geschiedenis en een levende brok volkskunde.

Twintig jaar zijn ondertussen verlopen, en in 1969 vroegen we ons af wat er van de reuzen geworden is. Ter plaats vernamen we, dat 1959 het laatste jaar is

geweest waarop de reuzen met de begeleidende groep te zien waren op boerensdinsdag. Niemand had er enig vermoeden van het feit dat 1959 de laatste reuzen-omweg zou zijn van Jan en Mic. In 1969 vonden we nog enkel de kledij van Jan en Mie terug, zorgvuldig bewaard bij Mevr. De Baes, dekenin. De reuzenhoofden zijn zoek geraakt en hun wijmen gevlochte karkas heeft de vraatzucht van de memel niet doorstaan. Twee mooie, betekenisvolle figuren uit het Gentse reuzengeslacht zijn verdwenen.

Moge ons jaaroverzicht van 1969 een bijdrage zijn om Jan en Mie nog even in herinnering te brengen van boerensdinsdag, opdat hun kortstondige levensgeschiedenis niet in vergetelheid zou geraken in de annalen van een thans bloeiende dekenij.

Overpoortstraat

In het begin van de 20ste eeuw, vermoedelijk rond het jaar 1905, werd in de buurt Heuvelstraat de reuzen Kwinten en Amanda ingehuldigd. Over deze plechtigheid berusten dokumenten in het archief van het feestcomité.

Tijdens de Gentse Feesten van 1927, werd in het voormalige Folklore Museum (gewezen kerk der Geschoeide Karmelieten) de eerste folkloristische tentoonstelling gehouden van 16 tot 31 juli. De reuzen van de Heuvelstraat waren er tentoongesteld. Een illustratie van deze tentoonstelling staat in het tijdschrift Oostvlaamsche Zanten afgebeeld met als titel « Gezicht op de hoofdbeuk, reuzen der Heuvelpoort ».⁽¹⁰⁾

De namen van beide reuzen zijn ontleend aan de toponymie van de buurt, nl. St.-Kwintensberg en St.-Amandsplein, en zijn voorgesteld als twee volkse figuren. Kwinten draagt een baard; op zijn hoofd staat een Napoleonsteek; vest en rok camoufleren zijn wijmen geraamte. Moeder Amanda is het type van een volkswrouw, bril op de neus, gekleed in een bebloemde gele jak. Beide reuzen waren voor en na de oorlog 1940-1944 nog springlevend.⁽¹¹⁾

In 1948 komt het reuzengezin opnieuw in het brandpunt van de belangstelling te staan door de geboorte van het kind Roland. Zijn naam is geïnspireerd door de nieuwe Klok Roeland, die in de nabijheid van het Belfort geplaatst werd.

De geboorte van een reuzenkind is geen alledaagse gebeurtenis. 't Is dan ook best te begrijpen dat er grote belangstelling heerste op het Kramersplein waar Roland aan de officiële personaliteiten en aan 't publiek werd voorgesteld.

De grote kleine Roland stond met zijn ouders geduldig te wachten. Hij luisterde naar de speeches die kwistig werden afgevuurd op al wie maar luisterde. De Hr. De Vos, secretaris van het feestcomité, hield de gebruikelijke gelegenheidstoespraak. De Hr. Claeys, voorzitter, dankte de personaliteiten en de talrijk opgekomen kijkers voor hun

(10) O V Z IIe jg. (1927), blz. 72.

(11) We danken de Hr. Leon Claeys en Mr. en Mevr. Germain De Landtheer voor de informatie

belangstelling; waarna schepen Vermeulen en baljuw Cornelis de gelukkige ouders feliciteerde met de geboorte van Roland en meteen de leden van het feestcomitee in de bloempjes zette voor het genomen initiatief.

Om alle ongevallen met de kleine Roland te voorkomen heeft men op zijn hoofd een valhoedje gezet. Vergezeld van het muziekkorps «Tijd en Vlijt» uit Waarschoot en de gecostumeerde groep «Dansende signors en signorita's» uit Brugge, deden Kwinten, Amanda en Roland een succesvolle rondgang in de buurt, die nu officieel bekend staat onder de benaming Overpoortstraat. Laat in de avond kuierde Roland in de buurt rond, op verkenning, hij deed een eerste uitstapje in de vrije wereld, zijn eerste reuzenommegang. 's Avonds dankten Kwinten en Amanda de reuzenooievaar voor hun eerste telg en beloofden aan O.L.Vrouw van St.-Pieters een reuzenkaars voor de veilige thuiskomst van Roland.

Sinds de geboorte van Roland zijn er twee decennia achter de rug. De voormalige buurtfeesten zijn achterwege gebleven met het gevolg dat ook de reuzen sinds 1958 hun reuzenommegang stop zetten. Van Kwinten, Amanda en Roland blijft geen spoor meer over. Men bewaart van hen enkel een aangename herinnering in het leven van de gemeente.

Bloemenkenswijk

De straatnamen rond het Van Beverenplein en de Rihovelaan hebben hun naamgeving geput in de rijkdom der flora. Bloemen en planten vindt men er bij de vleet: anjelier, boekweit, chrysanth, clivia, cyclamen, dalia, fuchsia, geranium, hop, hortensia, jasmijn, kerselaar, klaver, lavendel, lisbloem, mimosa, narcis. Terecht mag deze gemeente de titel opeisen van Bloemenkenswijk in de vermaarde floralienstad Gent.

Vanaf 4 tot en met 7 juli 1969 heerste er in de gemeente een drukke bedrijvigheid. Vijftig jaar Bloemenkenswijkkermiss is wel een gebeurtenis die niet ongemerkt mocht voorbij gaan. We hebben ons licht opgestoken bij twee bestuursleden van het feestcomitee⁽¹²⁾ om de geschiedenis van de reus te achterhalen.

In 1919 werd het Comité Bloemenkenswijk, Heldenhulde gesticht. De maatschappij organiseerde de feestelijkheden die plaats hadden in 1920 bij de inhuldiging van het herdenkingsmonument op de Rihovelaan. Hieruit ontstond de eerste wijkkermiss die thans een halve eeuw traditie heeft en feestelijk herdacht werd in 1969.

Zoals alle maatschappijen en wijkkermissen een hoog- en laagconjunctuur meemaken om nadien te herleven, zo ook geraakte de kermis op het achterplan maar herrees uit haar verleden in 1944. Opnieuw werd gestart met de buurtfeesten, hoofdzakelijk bestaande uit een handels- en reclamestoet, die uitgaat de eerste zondag van juli. Door haar schitterende initiatieven weet de Bloemenkenswijk altijd de aandacht op zich te trekken. Het jaarlijkse buurtfeest vormt een dankbare gelegenheid om allerlei attracties op touw te zetten in verband met de handels- en reclamestoet.

(12) De Hr. René Broekaert, ondervoorzitter, Lavendelstraat 60 en de Hr. Florent Hoet, secretaris, Maïssstraat 193, dank ik zeer oprecht voor hun informatie over de reuzen.

In 1952 groeide de grote Gentse reuzenfamilie aan met de reus uit de Bloemenkenswijk. In de galerij der reuzen werd hem de naam Reus Bloemist toegekend.

Met veel pracht en praal werd onze tuinier ingehuldigd. Aan de Wondelgembrug werd de nieuwe reuzenburger verwelkomd door de foorkramers, die hun tenten op het Van Beverenplein hadden opgetrokken. Vergezeld door een klinkende muziekfanfare en een joelende menigte deed Reus Bloemist zijn eerste uitstapje van de brug naar het Van Beverenplein. Hier verwelkomden schepenen Verhaest en De Grootte de nieuwe stadsgenoot in aanwezigheid van het Comité Bloemenkenswijk. Na de gebruikelijke begroeting van de reus ontving Reus Bloemist de reuzenidentiteitskaart. Na zijn inburgering deed de reus zijn gala reuzenommelgang in de straten van de Bloemenkenswijk, vergezeld van de bestuursleden van het Comité en van een muziekkorps. Die blijde intrede beleefde vele jaren een heruitgave op de zaterdag van de buurtkermis. De zondagmiddag stapte Reus Bloemist op kop van de handels- en reclamestoet.

De vreugdekreten en feestklanken van vele jaren feestpret klinken nog in ieders oren van de buurtedekening en wellicht klonken ze iets harder in 1969 omdat men het vijftig jaar bestaan vierde. Een voormalig groot burger van de Bloemenkenswijk was de grote afwezige in de letterlijke en figuurlijke betekenis van het woord. Reus Bloemist was op de jubelviering niet aanwezig. Wat was er met hem gebeurd?

Welnu, toen Reus Bloemist in 1960 de jaren van rijpheid en verstand bereikte, werd hij aangegrepen door een virus die zijn geraamte ondermijnde en opvrat. Een ongepaste bergplaats, gebrek aan onderhoudszorgen, té hoge kosten voor vervoer en dragen van de reus, zijn elementen die ertoe hebben bijgedragen om zijn afsterven te bespoedigen als slachtoffer van de vreselijke reuzenziekte, de houtmemel. In het jaar 1964 deed Reus Bloemist zijn laatste ommegang. Sindsdien is er geen reus meer aanwezig op de kermis en zijn alle sporen van zijn bestaan verdwenen. Alleen het spoor van zijn gedachtenis konden we nog ontdekken. Onze laatste groet aan Reus Bloemist moge dan ook een hulde zijn aan hem die zoveel vreugde bracht op de Bloemenkenswijk en wier gedachtenis we in ons jaaroverzicht van 1969 zeker moesten vermelden.

HOFSTADE

Tijdens de St.-Annafeesten van juli 1969 trad reus Titten in het huwelijk met reuzin Coletjen. Hier staan we voor geen alledaagse, gewone geschiedenis. Iedereen herinnert zich de succesvolle T.V.-reeks die in 1968 werd uitgezonden onder de titel « De Filosoof van Haeghem ». Twee hoofdfiguren uit deze roman van Jef Scheirs werden te Hofstade op het voorplan gebracht in de vorm van reuzen. Beide types worden uitgebeeld als volkstypes uit Oudegem, bij Dendermonde, in een landelijke kledij. Titten in hemdsmouwen en Coletje in nauw aansluitend keurslijf. Het uiterlijke van beide reuzen herinnert meer aan Lamine Goedzak en Nele dan aan de schraapzuchtige boer en hysterische konijnenkweekster, zoals ze door Jef Scheirs in zijn roman ten voeten uit werden getekend.

Onder grote belangstelling traden — in 1969 — Titten en Coletje in het huwelijk. Het echtpaar hield er aan peter en meter te kiezen uit de jongere generatie. De bekende sportfiguur Nestor Bloem en mejuffer Diane De Vroe namen die rol voor hun rekening.

We durven niet beweren dat St.-Anna ook door reuzenouders aangeropen wordt voor een vruchtbaar huwelijk. Mogelijks bieden de St.-Annafeesten van volgend jaar een dankbare gelegenheid om het jong gezin te zegenen met het begin van een rijke kroost. Over een jaar zien we of Titten en Coletje genade gevonden hebben bij St-Anna voor een reuzentelg.

LEUPEGEM

In onze vorige bijdrage hebben we de roof van de reuzenhoofden gesignaleerd, alsmede de noodoplossing die door het Feestcomité werd getroffen om de toestand te redden op 't ogenblik dat de reuzen moesten verschijnen. Herinneren we er nog even aan dat de reuzen zelf in 1968 de contestantanten waren omdat ze sinds 30 jaar geen nieuw kostuum kregen en bijgevolg niet meer nieuwmodisch waren.

Zaterdag 21 juni 1969 werd met een mooie plakbrief aangekondigd onder de titel « Traditioneel Leupefeest ». Dit jaar uitzonderlijk opgevat als een REUZEN-FEEST bij gelegenheid van de vernieuwing der kledij van Djoos Van ter Stroelbeke en zijn gezin. Het relaas over dit mooi geslaagd reuzenfeest ontlenen we aan de stijlvolle redacteurspen van 't weekblad der Vlaamse Ardennen.⁽¹³⁾

We laten thans de ooggetuige aan het woord. Zaterdag in de vooravond had het traditioneel Leupefeest plaats. Heel de dag hadden de leden van het feestcomitee met schrik om het hart gezeten wegens de onophoudende plassende buien. Gelukkig verliep de biezondere gebeurtenis n.l. de transplantatie der reuzenhoofden, zonder de zegening van hierboven. Tot de genodigden behoren de collegiale reuzen van de Lobertstraat en van de Leupegemstraat, de reuze van Eine, en Pier en Mie uit Kruishoutem. In twee stoeten werd opgestapt naar het Fonteineplein, begeleid door het gezellige ritme dat aangegeven werd door de muziekkorpsen van Leupegem en Bevere. Als biezondere personage stapte Dr. Leupen op kop van de stoet, begeleid door tientallen kinderen met zwaaiende vlaggetjes, en door de groep chirurgen die voor de medische ingreep, aan Dr. Leupen, assistentie zouden verlenen.

Het Fonteineplein was de openbare operatiekamer. Feitelijk was de transplantatie reeds gebeurd achter de schermen en kan het nieuwsgierige publiek, belust op sensatie, zich vermeien in een evocatief spel, waarin de reconstructie van de hoofdenroof op het podium werd gebracht, gevolgd door een klankmontage die de geschiedenis verhaalde van de voltallige reuzenfamilie.

Eens het evocatief spel over de roof en de transplantatie achter de rug, die als een geslaagde operatie mag worden beiteltd, tot eer strekkende van Dr. Leupen, werd overgegaan tot het stichten van de « Orde van Leupegem ». Officiëren en ridders van de orde werden er onmiddellijk benoemd. De voorzitter van het Leupecomitee Robert Paeme, genoot de hoge verdienste de eerste te worden benoemd als

(13) 26ste jg. (nr 26, zondag 29 juni 1969,) Redactie : A. Delhayeplaats 2, Ronse.

officier. Zijn medewerkers uit het Comité Oscar Godefroit, Roland Buyle en Germain Van Wetter, werden op hun beurt tot ridder geslagen. Zeer speciaal werd Maurice Lievyns in de bloempjes gezet, en opgenomen in de officierenorde van Leupegem wegens 30 jaar moed en zelfopoffering voor het dragen van de reuzen. Ook zijn collega's, Marcel De Vos, Firmin Speleers en Jan Bauters werden ridder geslagen in dezelfde orde.

Ook de jonge koppensnellers die verleden jaar medeplichtig waren in het doen verdwijnen van de reuzenkoppen werden onderscheiden met een officieren- en twee ridderorders, respectievelijk toegekend aan Luc Van Driessche, Bernard vande Populiere en Robert De Weer. Alle vereremerkten ontvingen bovendien een mooi diploma en een gelegenheidsmedaille.

Een gratis pannekoekbedeling aan genodigden en publiek besloot het reuzenfeest met een drink- en teerfeest. De reuzenfamilie Djoos Van ter Stroelbeke hebben een mooie dag beleefd, die tot eer strekt van de organisatoren van het Leupefeest.

MEILEGEM

Deze landelijke gemeente die eertijds deel uitmaakte van de baronie Gavere, behoort tot het bestuurlijk en rechterlijk arrondissement Oudenaarde. De bevolking bleef er gedurende honderd jaar bijna stagnair ± 335 inwoners. In de Spiegel van Oost-Vlaanderen wordt deze plattelandgemeente als volgt getypeerd. « In aard en karakter leunt het dorp dichter aan bij de Zwalm, naar uitzicht en ligging behoort het ongetwijfeld tot de oude Scheldeoeveren. Toch is het niet helemaal dat : voor zijn woningen heeft Meilegem alleen de top van de heuvel goedbevonden, en de oevers van de Schelde vermeden. Men zou gaan vermoeden dat dit gebaar van de Franken afstamt. »⁽¹⁴⁾

De reuzen van Meilegem komen de eerste maal voor in de annalen van de reuzengeschiedenis in het jaar 1969, ter gelegenheid van het huwelijk van reus Dolfke Dust met reuzin Amelie Pulle.

Bij deze gelegenheid waren ook de reuzen uit Elst, St.-Denijs-Boekel, Mater en Munte uitgenodigd. Reus Dolfken Dust heeft het uitzicht van een welgesteld burger. Hij is gekleed met zwarte jas, hoge zwarte hoed, zwart vlindertje op een hoge witte boord. Zijn aangezicht draagt min of meer de sporen van het overmatig gebruik van alcoholische dranken. De reuzin draagt een gestreepte boven- en onderjurk, zonder enige versiering. Haar aangezicht verraadt het vrouwentype met een hysterische aanblik. Haar naam Pulle is voldoende welsprekend om evenwicht te vormen met de reus Dolfken Dust.

De vrolijke noot in het reuzengezelschap wordt bijgehouden door een gelegenheidsaccordeonist.

Wat de resultaten zullen zijn van dit dronkemans reuzengezin durven we niet voorspellen. We wensen de reuzen van Meilegem een goeie vaart en veilige thuiskomst na hun optochten.

M. DAEM - 20 juni 1970
(vervolgt)

(14) Gulden Spiegel van Oostvlaanderen, tekst van Dr Marcel GRIJPDONCK, tekeningen van Herman VERBAERE, N.V. Standaard Boekhandel, blz. 138.

ZOEKEN EN ZANTEN

Verwijtnamen voor treinen.

Spot- en verwijtnamen hebben immer bestaan en zullen immer blijven bestaan. Het spreekt vanzelf, dat het spoorwegpersoneel en vooral het « rollend » personeel lokomotieven en sommige treinstellen een specifieke, wondere naam verleenden. Na de oorlog 1914-18 stond Duitsland meer dan 2.000 lokomotieven af aan de Belgische Staat. Daardoor bleven soms vreemde nummers (v. nr. als aanwijzing) in gebruik.

Mädchen für Alles, v. nr. 4-6-oP8. Type 64 kreeg in Duitsland niet een nummer als type. maar de naam Mädchen für Alles: meid voor alles.

De Charleston of Tcharleston. Type 69, v. nr. 4-4-2 S9, kreeg de titel Charleston wegens de neiging om een « wiegende » beweging aan te nemen, zodra de snelheid van 100 km per uur werd bereikt.

't *Gietse*. Type 71, v. nr. 0-8-0 G7. De naam 't Gietse ontstond naar de hoge schouw.

't *Schildpaddeken*. Type 57. Lokomotief « Saddle tank » (zadel tank) gaf aanleiding tot de naam 't Schildpaddeke.

Kamielke. Motorwagen met beperkt aantal plaatsen. De eerste rit omstreeks 1933 liep over de lijn 58 — Gent St.-Pieter - Eeklo en meer bepaald over de toenmalige ringspoorweg, nl. het deel: Gent St.-Pieter, Drongensteenweg, Mariakerke (Brugsesteenweg), Eekloweg (overweg Eeklostraat), Lindestraat (overweg) — dit deel is uitgebroken — en verder over Wondelgem naar Eeklo met nog een zestal stopplaatsen. Volgens de traditie en de bewering van enkelen, heette de eerste trein-geleider « Kamiel ».

Eva - Eva-atje gold ook als spotnaam. Wát men ermede bedoelde, blijft een vraagteken.

Micheline, Franse automotrice, te Gent St.-Pieter en Brussel-Zuid te kijk gesteld omstreeks 1935. Deze automotricen kwamen, maar werden niet in gebruik genomen, wegens te dure kostprijs. De benaming Michelin, Micheline ging in Wallonië over op de tuigen, die in Vlaanderen Kamielke genoemd werden.

Bomatrein stopte van Gent tot Brugge aan alle halten en stations. Vandaar stamt de naam « boemel- », « bommel- », ook Bomatrein. Het lied « Vivan Boma » weerklonk wel eens. Boma werd soms verklankt in Bonma.

De Zoeloe's. Het woord doelde niet alleen op de werkerstreinen, maar in hogere mate op de werkers(sters) zelf, die in de vroege ochtenduren met honderden, door het station omzeggens werden naar buiten « gespuid », om in hele slierten te voet, (tot vóór 1940 althans) naar de fabrieken op te stappen. Het grootste deel trok langs de Albertlaan, Groot Brittanniëlaan, Coupure, Kontributiestraat, Begijnhoflaan, naar « hun » fabriek, La Lys, La Louisianne, de Hemptinne, La Gantoise, en zelfs naar de Manila. Deze lieden, met alle eerbied nochtans, waren tamelijk goed « ter tonge ». Het was best hen niet in groep « aan te gaan ». In de treinen trokken de

wachters wel eens hun handschoenen aan. Er werd immers wel eens gedreigd met :
« Wij zouden wij u ook door 't vensterke schieten ».⁽¹⁾

R.L. CREYF

NINOVE en omgeving. — Oogstlied en Kinderschrik. "Braaf zijn... en meegaan met de haan..."

De Vlamingen houden van feest en jolijt. Vroeger maakte men van menige gelegenheid gebruik om zich te kunnen uitleven. Wanneer een landman de wagen met de laatste schoven naar huis haalde, heerste er feeststemming op en rond het voertuig. Voor de kinderen gold die rit als een echt feest en als een ongewone ritus, en ze zongen luid :

*Koekeloerehaan.
't Laatste voer is op de baan.
Om naar huis te gaan.
Wat is 't er aan verdiend?
Een pot bier dat klinkt.*

Er bestonden allerlei varianten voor dat lied. Sommige rakkers zongen tevens de naam van de boer, zodat men in het gehucht of op de wijk vernam, van welke landbouwers de oogst binnengehaald was. Als de wind uit een bepaalde hoek blies, kon men de kinderen op andere dorpen horen zingen. Bij het afdreunen van de laatste zin staken ze een stok omhoog, die met bloemen getooid was. Stijn Streuvels heeft in « De Vlasaard » een feestmaal beschreven, dat bij het inhalen van de laatste wagen hoorde. D.J. van der Ven heeft in 1926 een « Oogstfilm » gedraaid. H. Jespers beschrijft allerlei gebruiken in zijn werk « De Oogst gaat in! »⁽²⁾.

De haan van het laatste voer was voor vele moeders een geschikt element om de kinderen te bedreigen : « Braaf zijn of ge zult niet meegaan met de haan », vermaanden de moeders menigmaal. In dat feest « kraaien » de kinderen van pret en plezier. Ouders en kinderen vonden in het gewest Ninove in het lied en het vermaak een binding met de haan. Dat is natuurlijk een plaatselijke verklaring. Daar komt ook een andere verklaring om de hoek zien, b.v. de vruchtbaarheidsgeest.⁽³⁾

Het gezegde houdt dus in de streek van Ninove, Appelterre en Nederhasselt bijna verband met de « kinderschrik ». De kinderen waren uiterst braaf, als hun moeder dreigde en vermaande, want geen enkel jongen of meisje zou alle pret en verzet op en rond de laatste wagen willen missen hebben.⁽⁴⁾

Herman DE MEYER

(1) Alle technische gegevens en andere zakelijke wetenswaardigheden voor deze lokomotieven en treinstellen zijn opgegeven in een uitvoerige bijdrage, die berust in het archief van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, en steeds door belangstellenden kan geraadpleegd worden. N.v.d.R.

(2) Antwerpen, 1943.

(3) E. Blanquaert - C. Tavernier - Vereecken, e.a. Onder Ndl. Jowl en Jouden schuilt een Gallischen haan. Overdruk Handel. Koninklijke Commissie voor Toponomie en Dialectologie, XXIII (1949) 24 blz., 2 ill.

(4) De Volkskunde-Atlas voor Nederland en Vlaams-België. Kommentaar. Aflevering II. Antwerpen, 1965, behandelt voor kaart 18 de Kinderschrik (blz. 91-123). Daar gaat het om geesten en gestalten waarbij de funktie als kinderschrik speciaal genoemd wordt.

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamse Zanten », waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden.

Hij schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het Voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alynshospitaal, Kraanlei 41, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder toezicht van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Raad van Beheer : erevoorzitter : E. Boonen; voorzitter : Lic. R. van der Linden; ondervoorzitters : Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeesteres : H. Depoorter; leden : Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, G. Van Peteghem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond : voorzitter : Lic. R. van der Linden; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeesteres : H. Depoorter; lid : Dr. R. Haeseryn.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes : voorzitter : Lic. R. van der Linden; leden : M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pietres en G. Weze; adviseurs : Lic. H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen : voorzitter . G. Weze; leden : M. Broeckhove, G. Hebbelynck, G. Van Audenhove, F. Van Bost en G. Van Peteghem.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde : erevoorzitter : E. Boonen; voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter : Dr. R. Haeseryn; konservator : Lic. L. Hoste; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeester : G. Hebbelynck; leden : H. Depoorter, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde : voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter : Dr. R. Haeseryn; penningmeester : G. Hebbelynck; konservator : Lic. L. Hoste; sekretaris : M. Broeckhove.

(Vervolg van tweede blz. van de kaft).

De Magie van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen — Devotie tot de Heilige Donatus, door M. Broeckhove — Sint-Kristoffel. Legenden. Verering, Verspreiding, door R. van der Linden — Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevr. L. Bataille-Hiel — Leerknappen in de kunstambachten te Gent 14e en 15e eeuw, door M. Daem — Register op G. Celis: Volkskundige Kalender . . . door F.M. Olbrechts — De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel, door J. VERMEULEN — Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J. Laureys — Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal (avec un résumé en français), door R. van der Linden en G. Simons — Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O.S. Depraet.

Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen : Jaarlijkse bijdrage gewoon lid : 175 F; gezinslid : 50 F (zonder tijdschrift); gepensioneerde : 100 F; beschermend lid : 300 F; steunend lid : 500 F; buitenland 250 F ; maatschappijen : 500 F.
Abonnement op Oostvlaamse Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen, boekhandel, verenigingen, enz.) : 200 F; buitenland : 250F per jaargang.